

Občanská a politická socializace

Jan Šerek

11. 4. 2024

Psychologie adolescentů

Proč adolescenti a občanský život?

Proč adolescenti a občanský život?

- rozvoj sociální složky identity (Erikson, 1968)

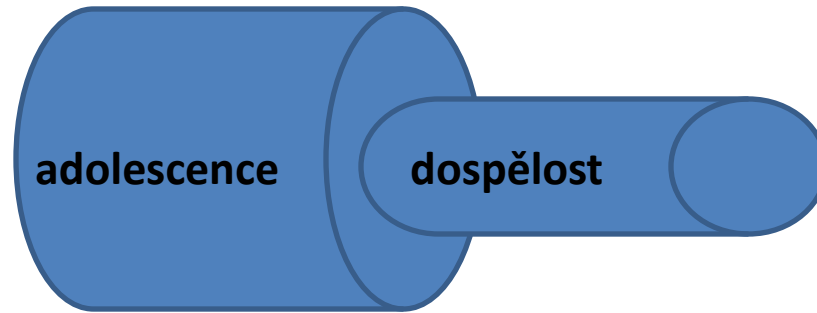
Proč adolescenti a občanský život?

- rozvoj sociální složky identity (Erikson, 1968)
- společenské a institucionální pobídky
 - vzdělávací systém (Niemi & Hepburn, 1995)
 - politická práva

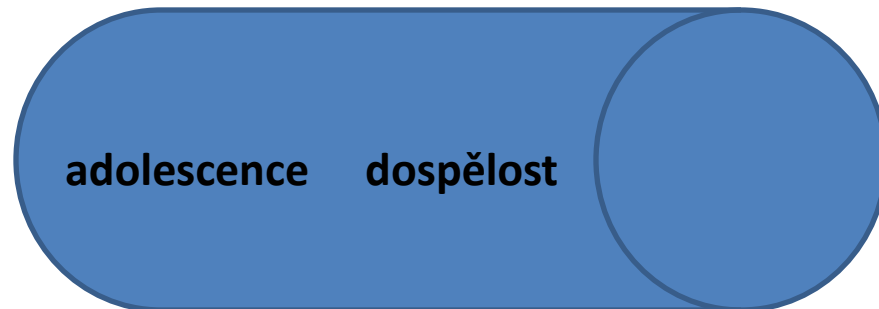
Proč chtít, aby adolescenti participovali?

- občanská/politická socializace
- individuální benefity
 - duševní zdraví
 - vývoj identity
- kolektivní benefity

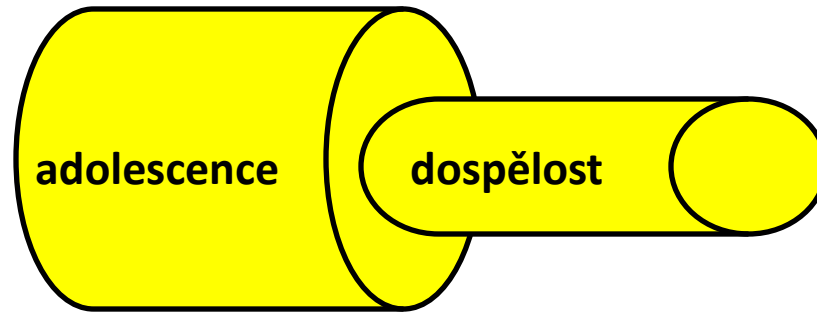
Hypotéza vnímavých let



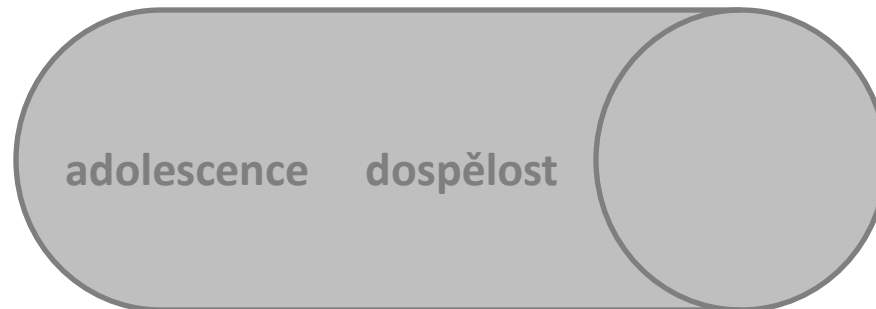
Celoživotní otevřenost



Hypotéza vnímavých let



Celoživotní otevřenost



co podporuje hypotézu vnímaných let?

1. politické orientace mají nejnižší stabilitu v adolescenci a mladé dospělosti, zatímco v dalším životě zůstávají relativně stabilní (Krosnick & Alwin, 1989; Prior, 2010; Sears & Levy, 2003)

např. Eckstein, Noack, & Gniewosz (2012) popsali narůstající stabilitu politických orientací v průběhu adolescence

co podporuje hypotézu vnímaných let?

2. stejný vzorec se projevuje i u dalších sociopolitických postojů, které mohou souviset s politickým/občanským chováním, jako je například autoritářství, dogmatismus, tolerance, ethnocentrismus či podpora sociální rovnosti (Duckitt, 2009; Vollebergh, Iedema & Raaijmakers, 2001)

co podporuje hypotézu vnímaných let?

3. výzkumy kolektivní paměti ukazují, že si lidé nejlépe vybavují politické události (např. změny režimu), které se udály během jejich adolescence nebo mladé dospělosti, zatímco události z jiných období si vybavují hůře (Valencia & Páez, 1999)

historické události mají největší dopad na politický vývoj člověka, pokud se stanou v období adolescence či mladé dospělosti (Sears, 2002; Sears & Levy, 2003)

A co děti?

A co děti?

„Do okamžiku, kdy dítě ve věku 14 let nastupuje na střední školu, jsou již jeho základní politické orientace ve vztahu k režimu a komunitě pevně usazené. Proto přinejmenším během následujících čtyř let na střední škole můžeme zaznamenat pouze málo podstatných změn.“

(Easton & Hess, 1962, 236)

A co děti?

Joseph Adelson

(Adelson & O'Neil, 1966; Adelson, O'Neil, & Green, 1969; Adelson & Beall, 1970)

A co děti?

Joseph Adelson

(Adelson & O'Neil, 1966; Adelson, O'Neil, & Green, 1969; Adelson & Beall, 1970)

Jean Piaget

Robert Selman

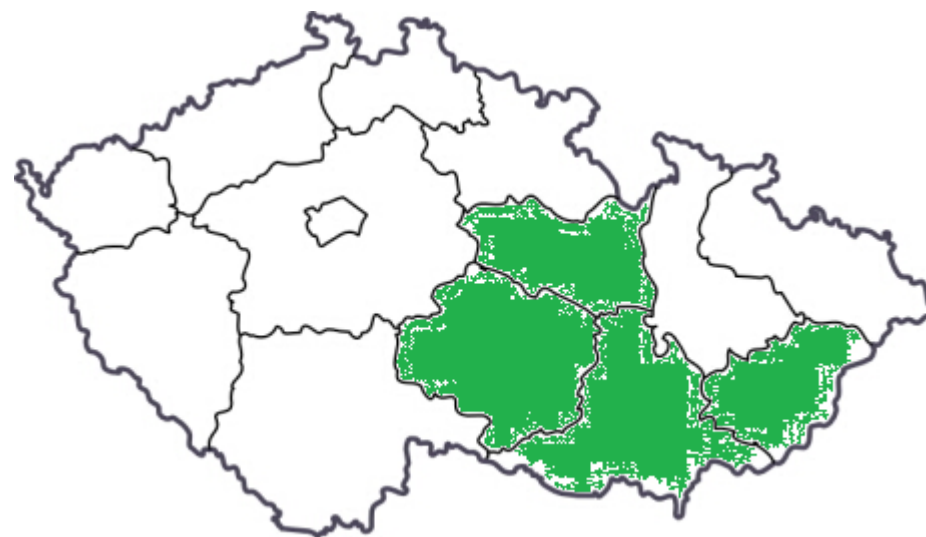
Co dělají současní čeští adolescenti?

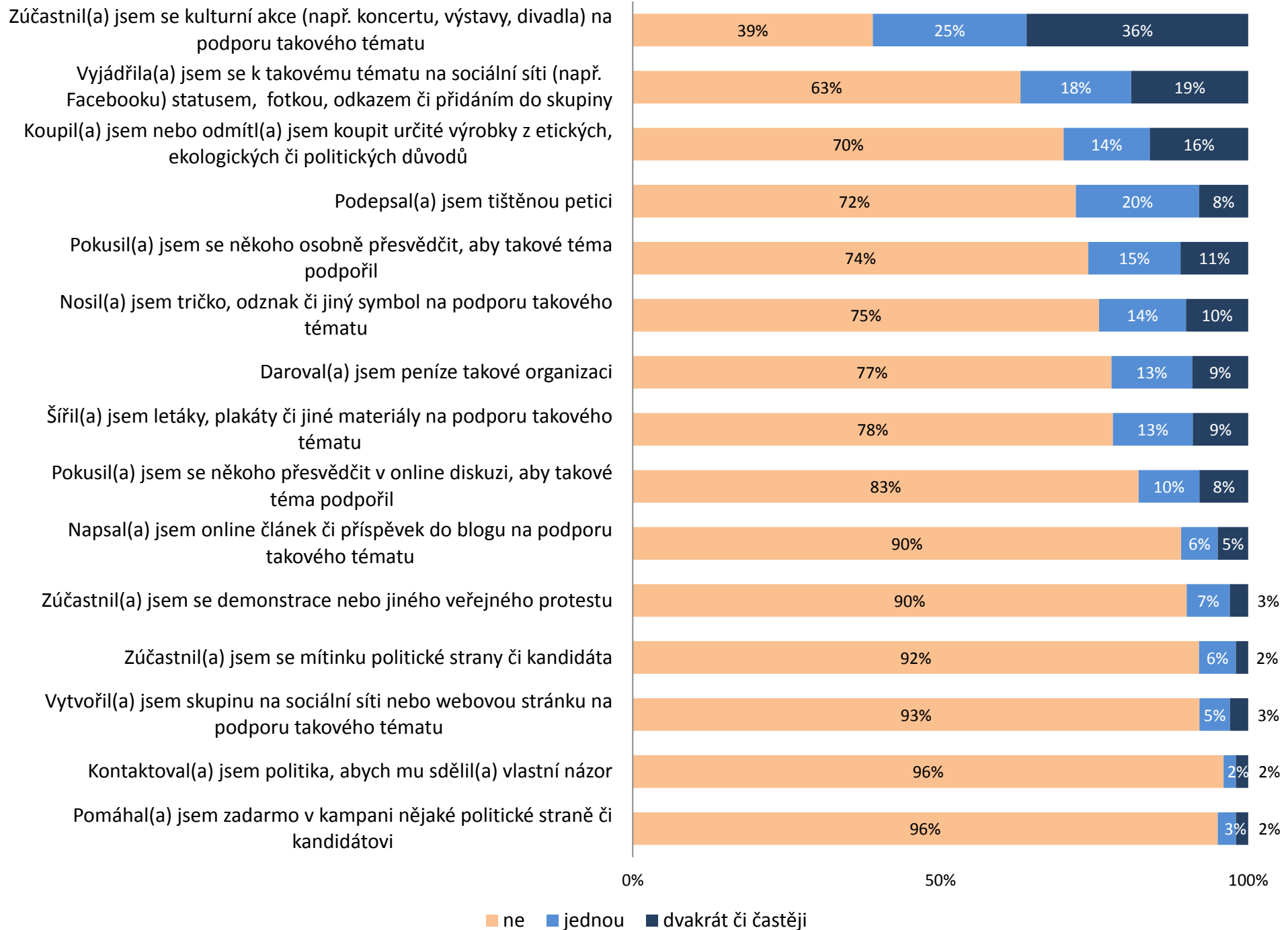
Naše data

červen 2014

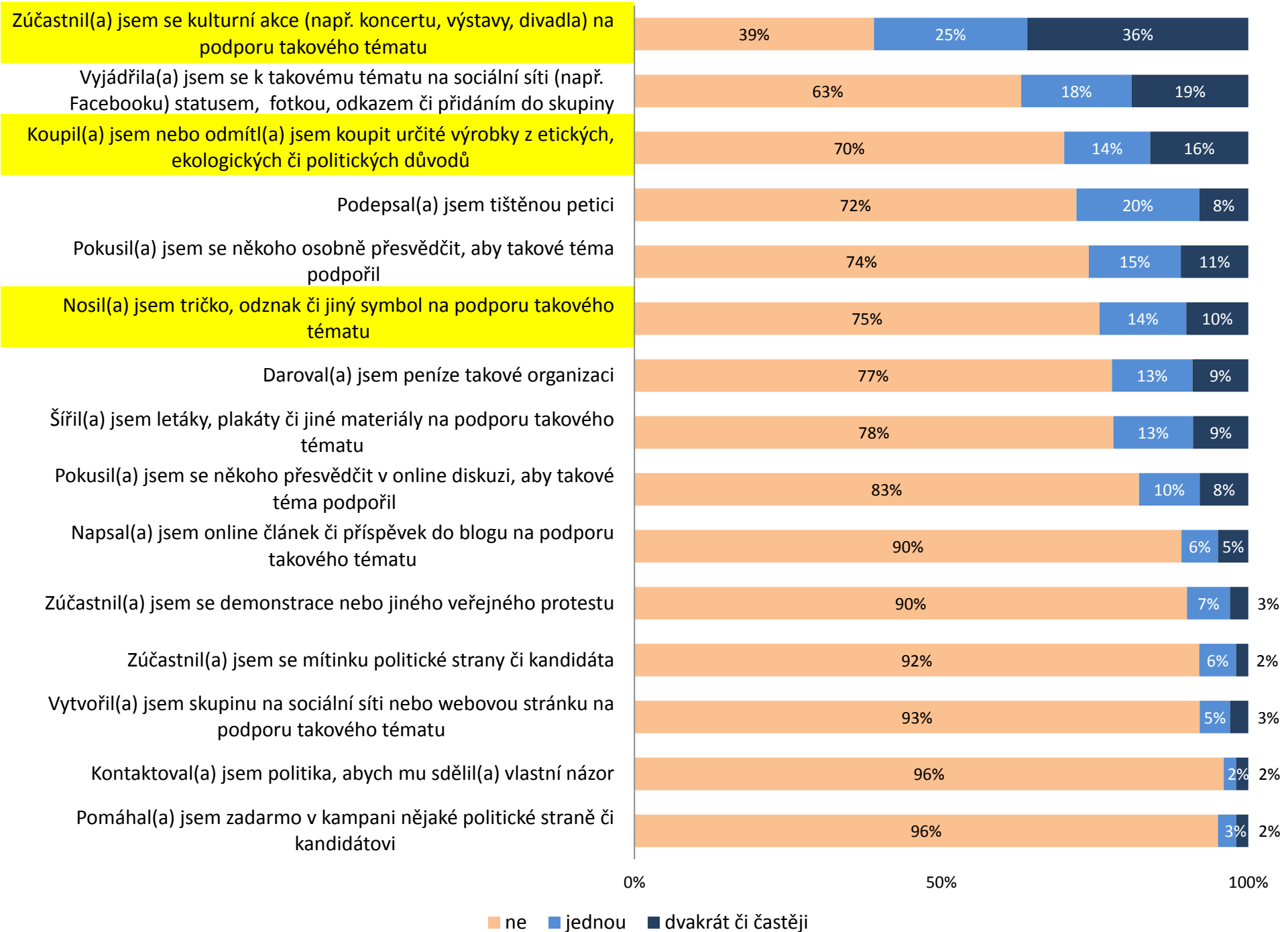
asi 2 000 studentů 9. ročníků ZŠ a prvních ročníků SŠ (průměrný věk 15,7 let)

dotazníkové šetření



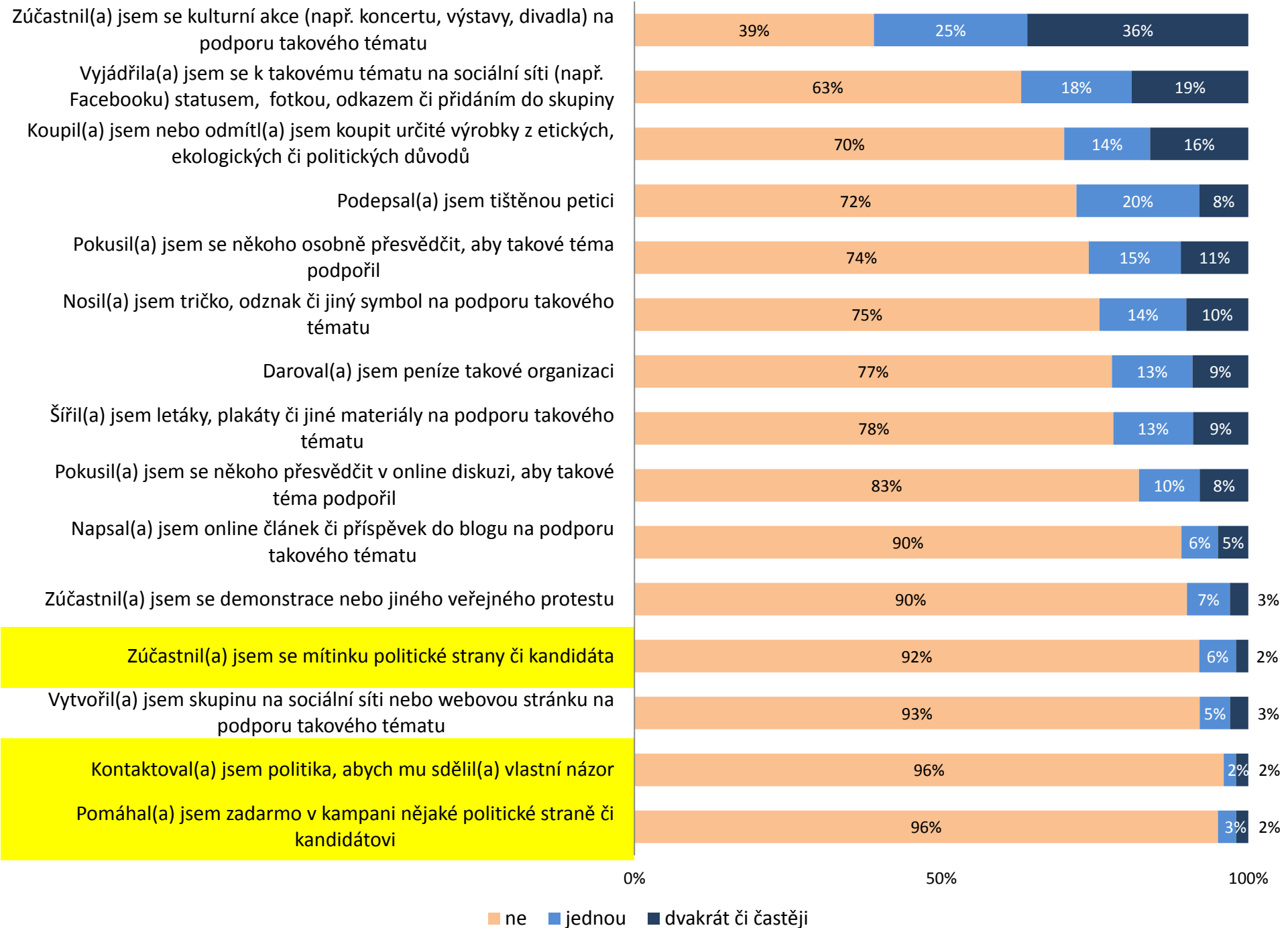


ne jednou dvakrát či častěji



ne jednou dvakrát či častěji





0%

50%

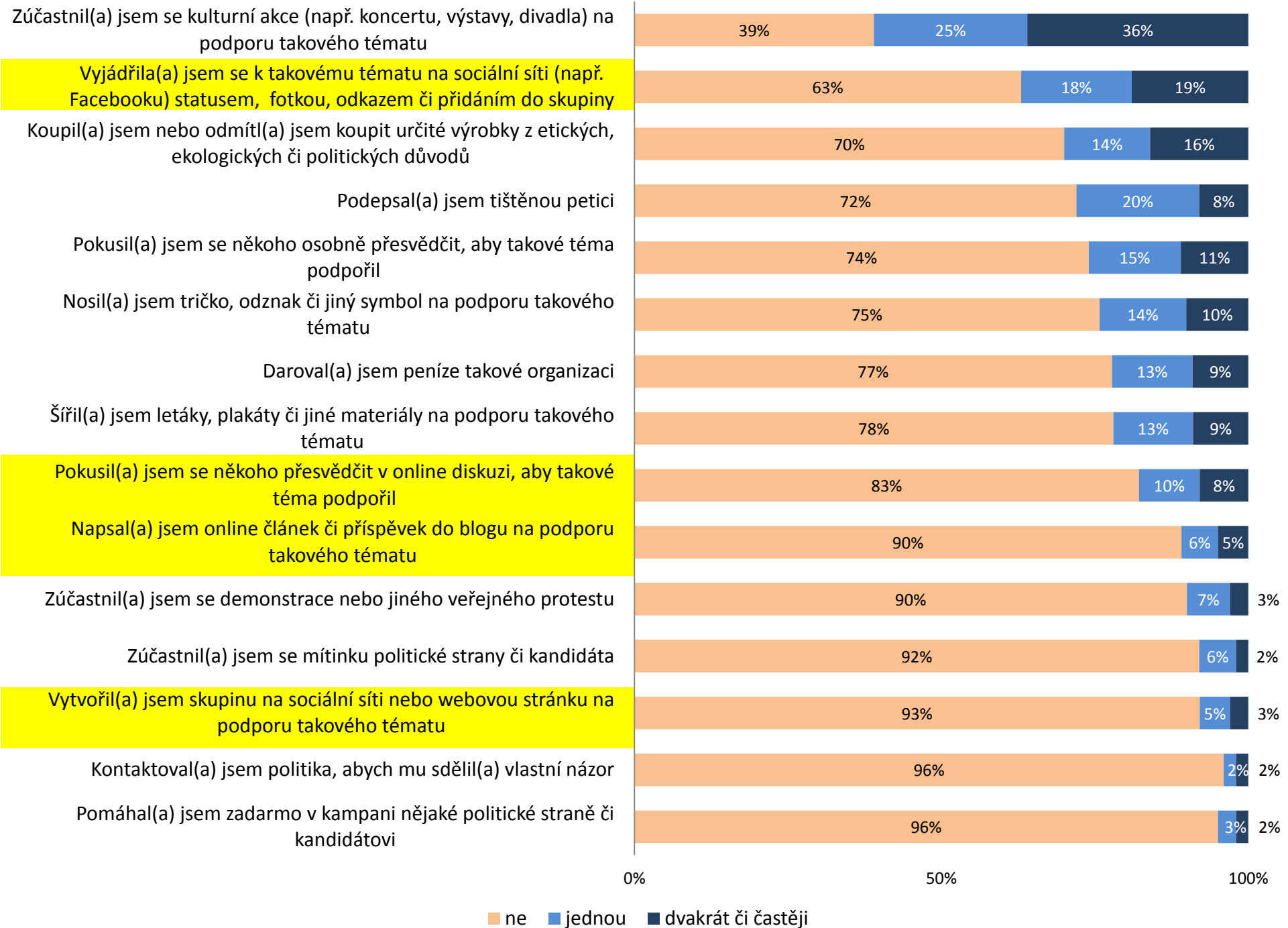
100%

■ ne
 ■ jednou
 ■ dvakrát či častěji



I HATE

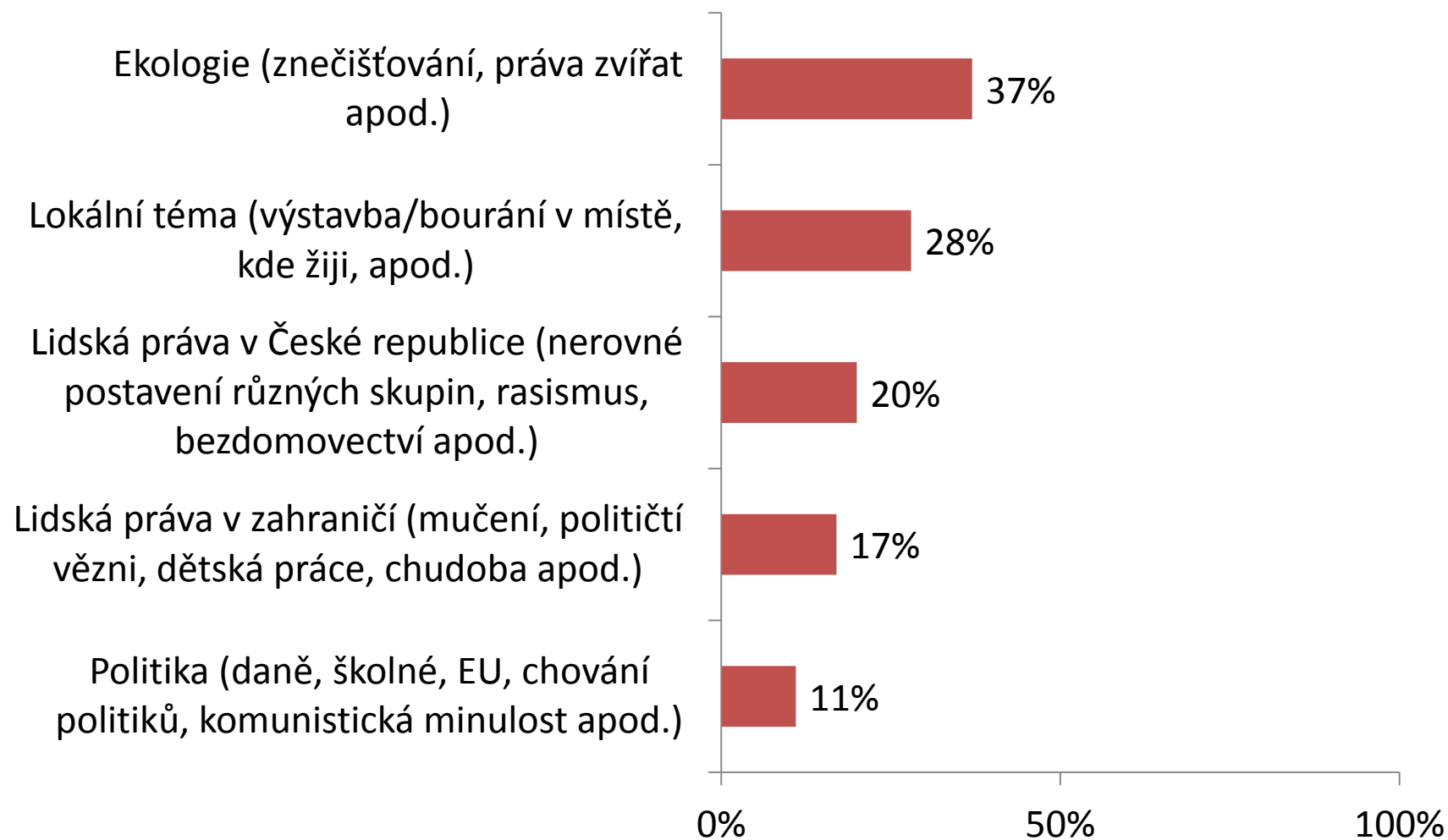
politics



ne jednou dvakrát či častěji

ne online vs. offline,
ale nenáročné vs. náročné

Jakých konkrétních témat se tvé aktivity týkaly?



Zkus se nyní zamyslet, jak to budeš mít v dospělosti. Pokud bych se v dospělosti domníval(a), že se ve společnosti děje něco špatného, tak bych ...

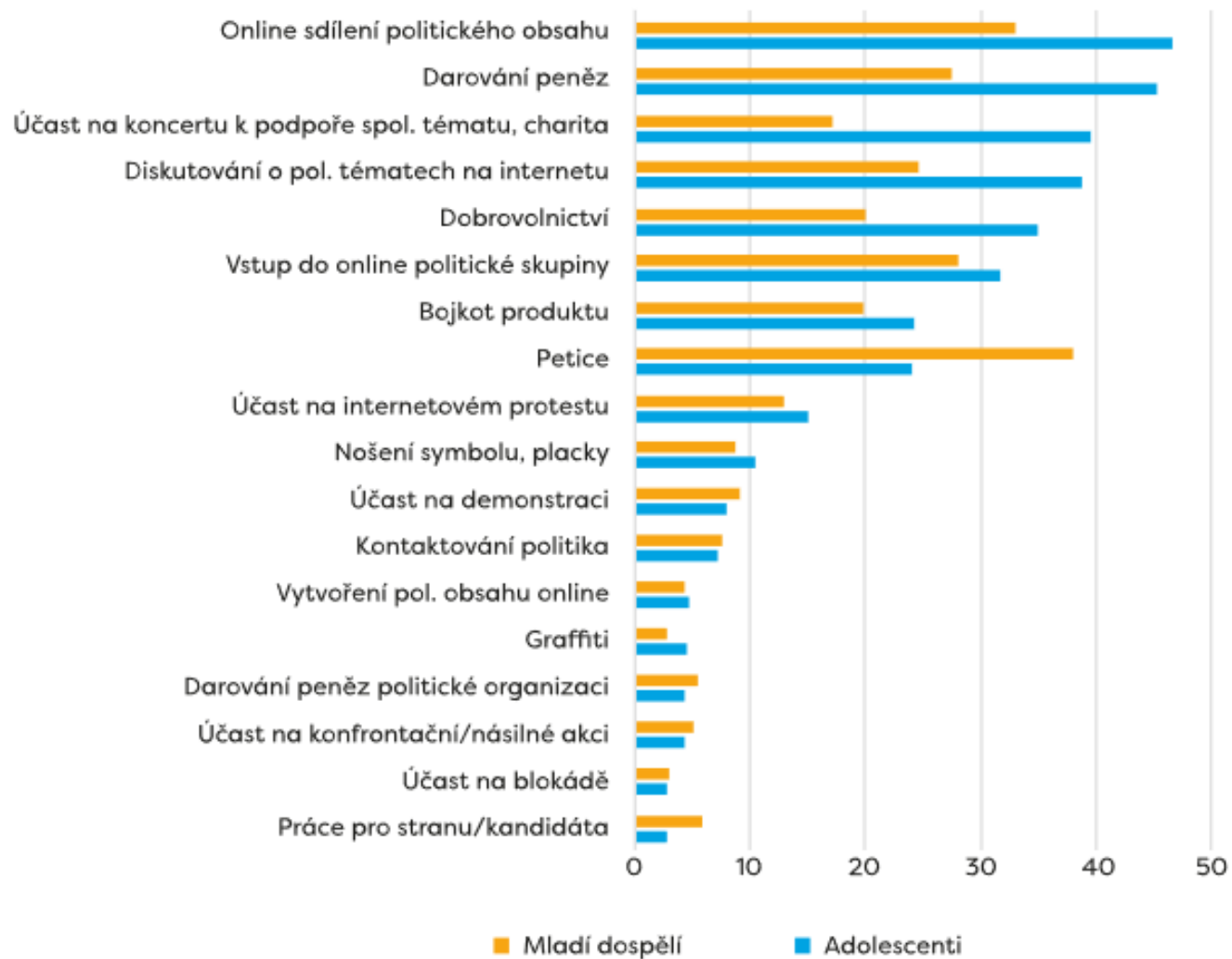


Další naše data

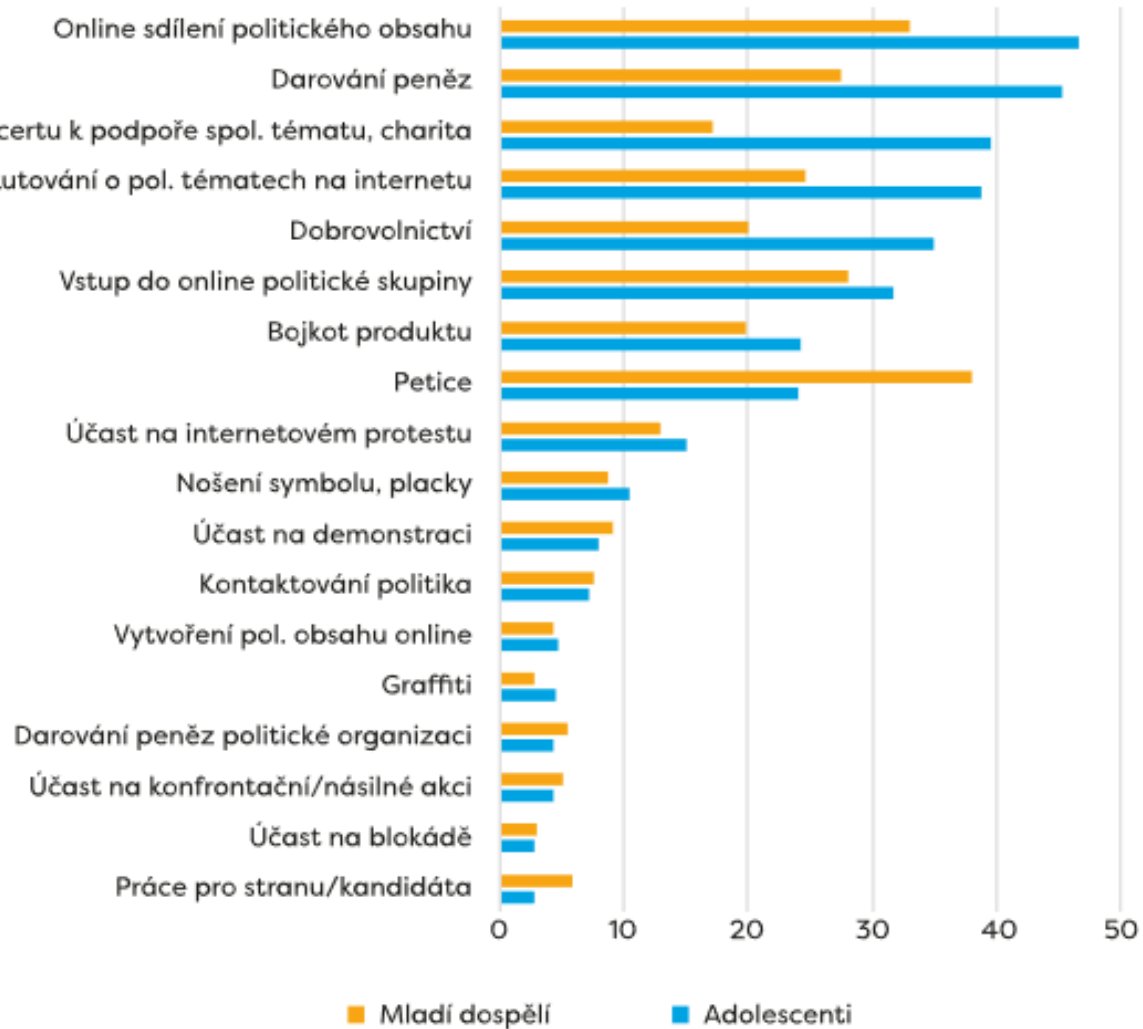
Výzkumný projekt CATCH-EyoU (2015 – 2018)

- dotazníkové šetření mezi studenty středních škol a pracujícími i studujícími mladými dospělými (2016) ve věku 16-26

Za posledních 12 měsíců

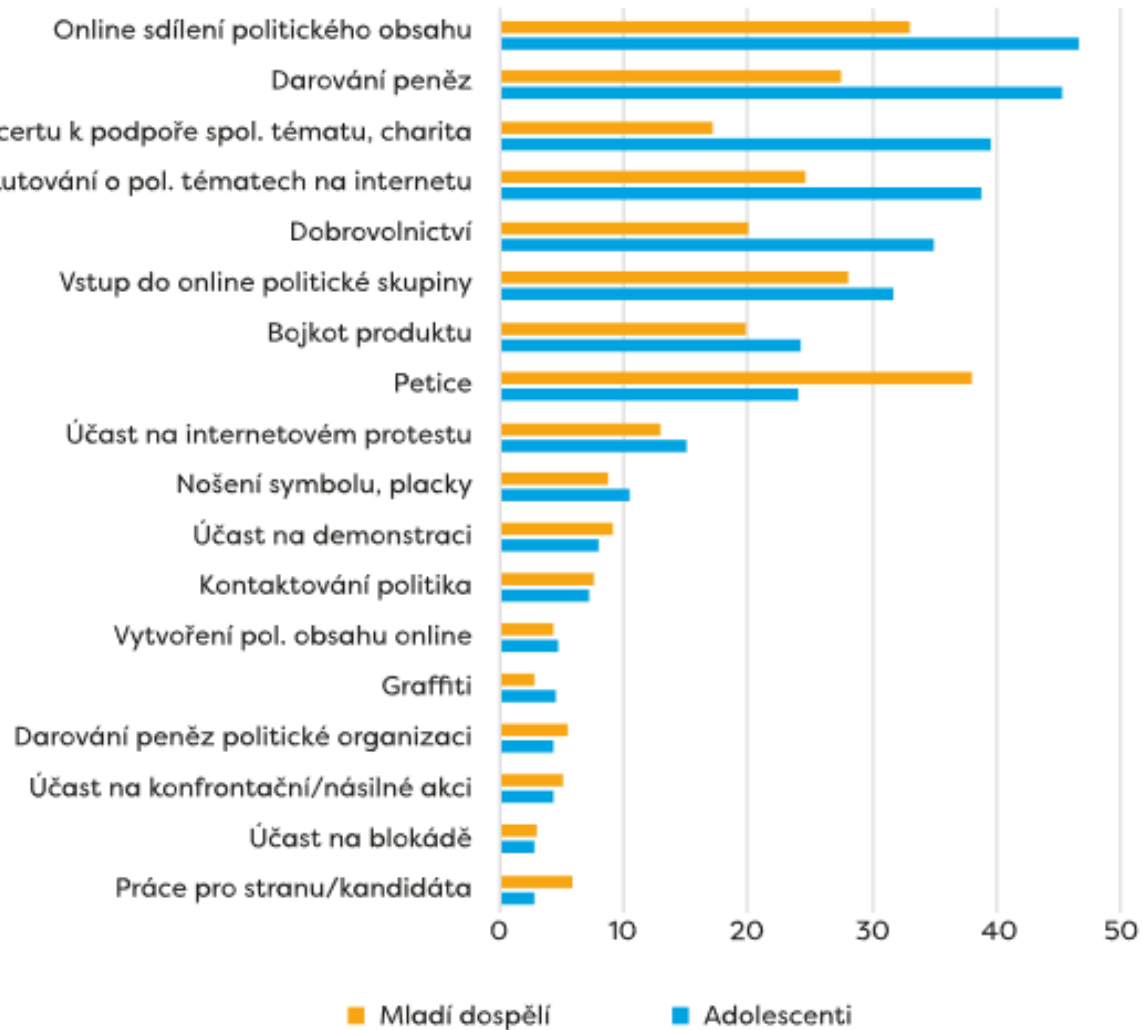


Za posledních 12 měsíců



Internet

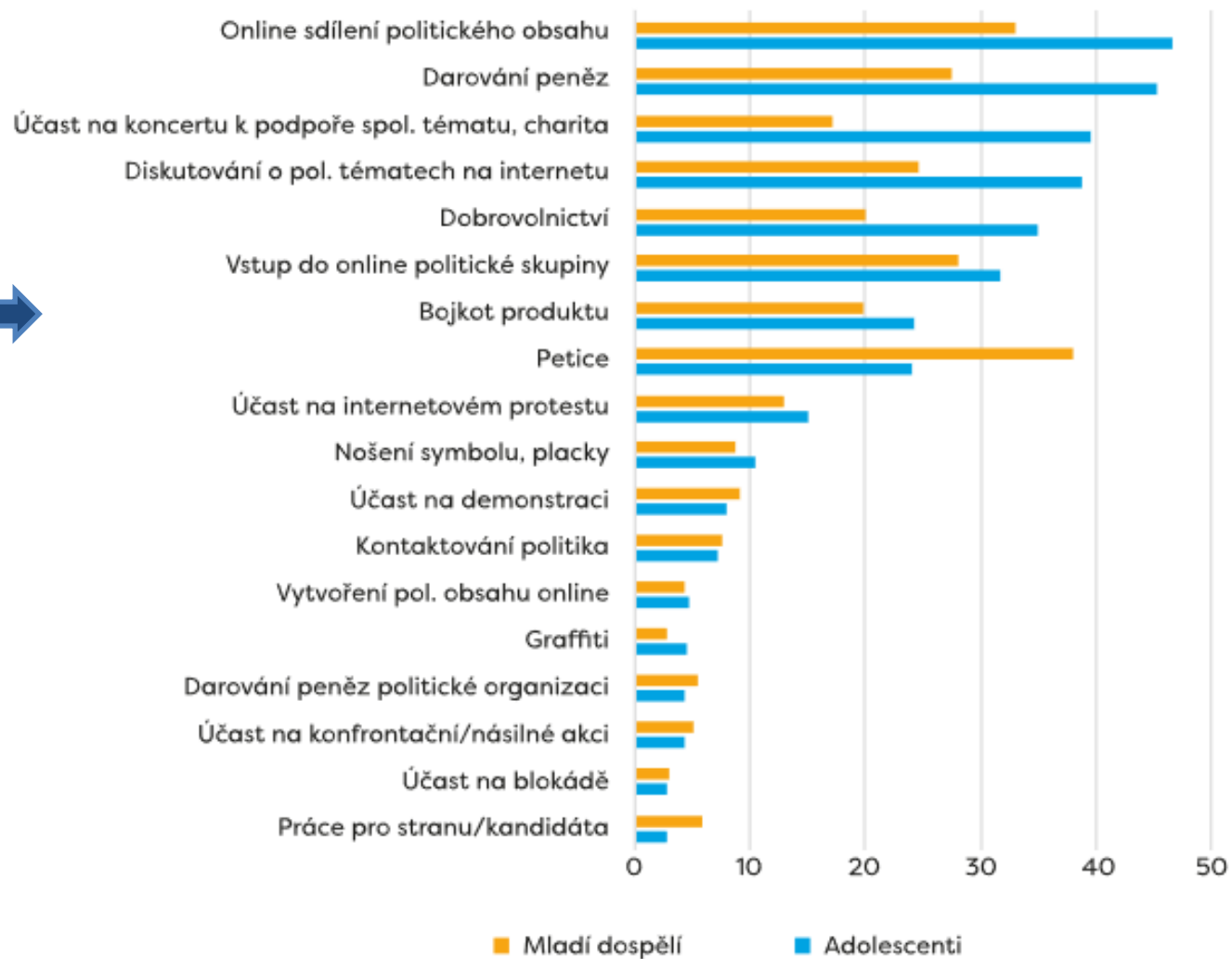
Za posledních 12 měsíců



Dobrovolnictví a dobročinnost

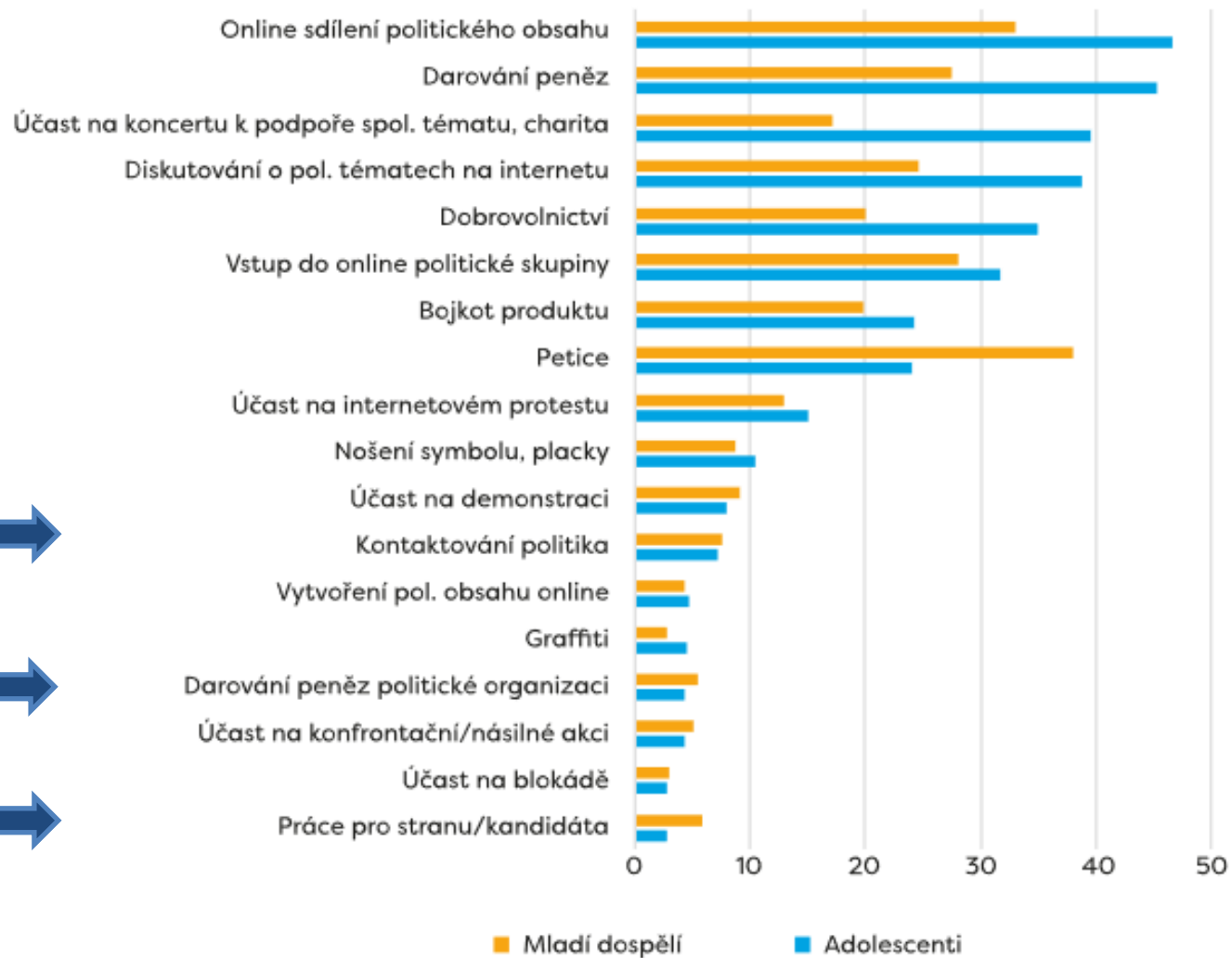
Za posledních 12 měsíců

Konzumerismus



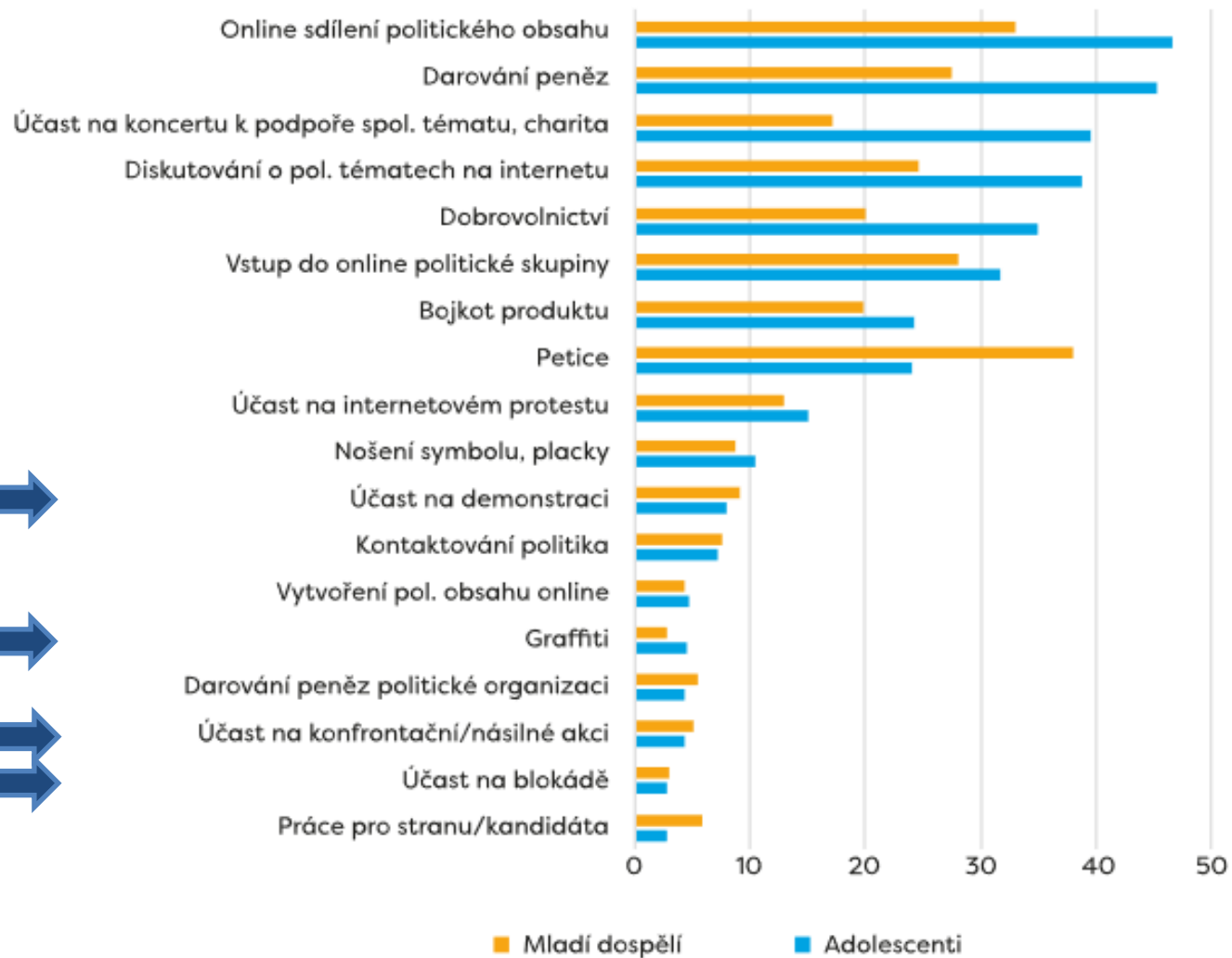
Za posledních 12 měsíců

Institucionalizovaná
politika

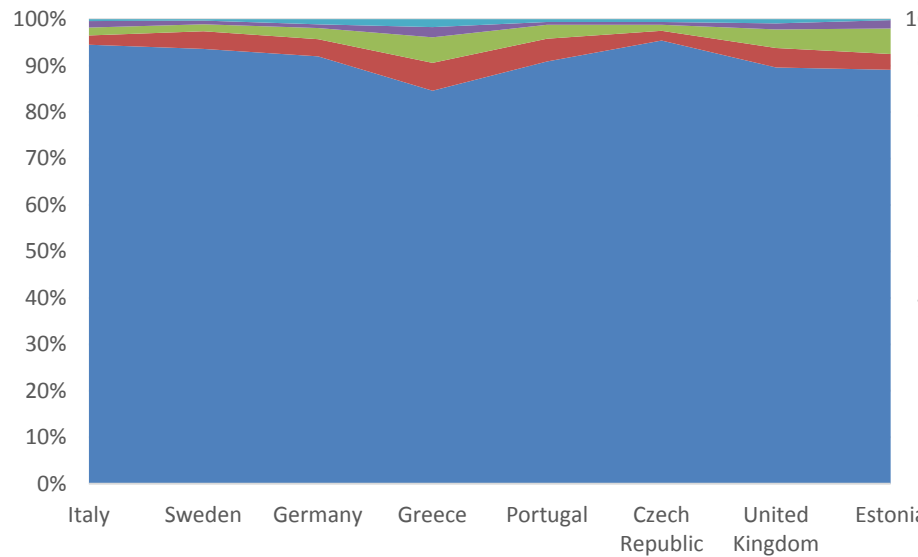


Za posledních 12 měsíců

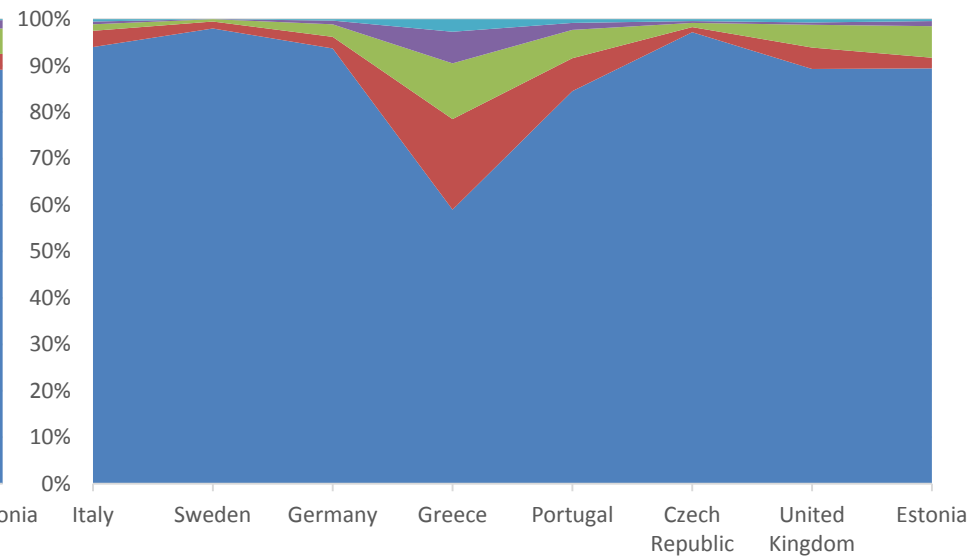
Protest a radikální
participace



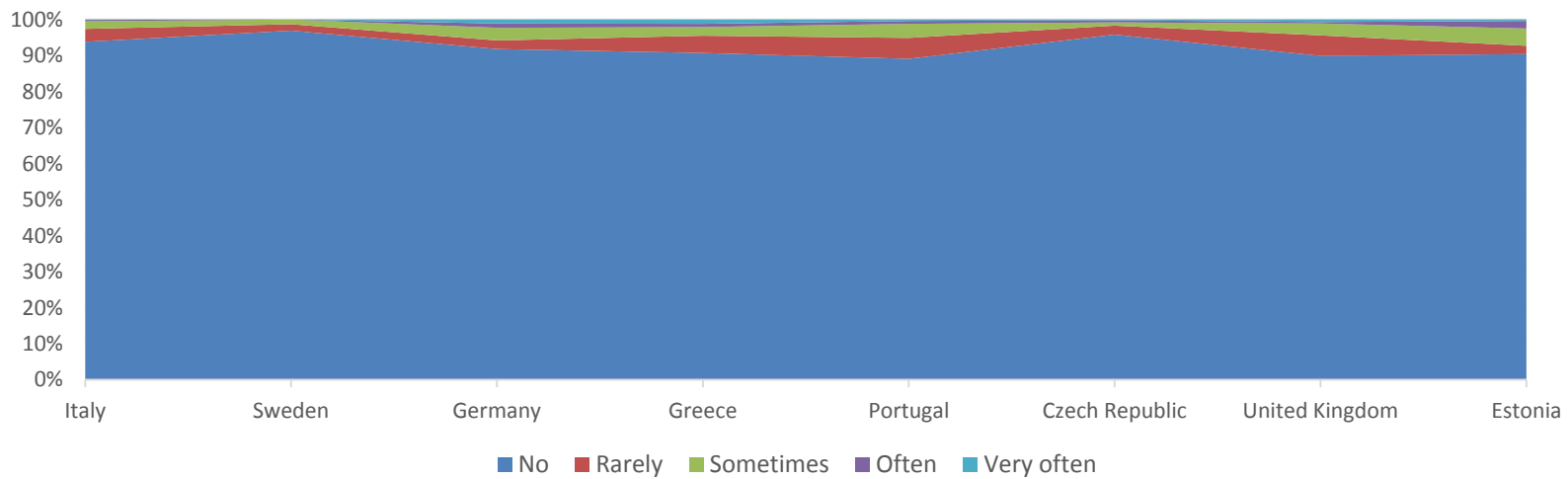
Maloval(a) či lepil(a) politické sdělení na zeď



Účastnil(a) se okupace budovy či veřejného místa



Účastnil(a) se politické akce, kde proběhla fyzická konfrontace s oponenty či policií



■ No ■ Rarely ■ Sometimes ■ Often ■ Very often

Profily participace

	1	2	3	4
Petice	67	36	61	13
Demonstrace/stávka	59	3	18	1
Bojkot či nákup zboží	74	32	35	3
Nošení symbolu	66	5	17	1
Dobrovolná práce	76	49	28	5
Koncert či jiná charitativní akce	77	46	32	5
Darování peněz	78	66	34	10
Sdílení na sociálních sítích	74	39	80	15
Diskuze na internetu	77	28	68	9
Internetový protest	65	7	37	1
Připojení ke skupině na sociální síti	76	20	75	9
Psaní vzkazů na zdi	40	0	5	0
Obsazení budovy	31	1	3	0
Násilná konfrontace	48	1	7	0
Práce pro stranu/kandidáta	48	2	6	0
Kontaktování politiků/úředníků	52	4	13	1
Darování peněz politické skupině	47	6	1	0
Vytvoření online obsahu	42	0	9	0
	6 %	25 %	21 %	48 %

Profily participace

Pasivní

	1	2	3	4
Petice	67	36	61	13
Demonstrace/stávka	59	3	18	1
Bojkot či nákup zboží	74	32	35	3
Nošení symbolu	66	5	17	1
Dobrovolná práce	76	49	28	5
Koncert či jiná charitativní akce	77	46	32	5
Darování peněz	78	66	34	10
Sdílení na sociálních sítích	74	39	80	15
Diskuze na internetu	77	28	68	9
Internetový protest	65	7	37	1
Připojení ke skupině na sociální síti	76	20	75	9
Psaní vzkazů na zdi	40	0	5	0
Obsazení budovy	31	1	3	0
Násilná konfrontace	48	1	7	0
Práce pro stranu/kandidáta	48	2	6	0
Kontaktování politiků/úředníků	52	4	13	1
Darování peněz politické skupině	47	6	1	0
Vytvoření online obsahu	42	0	9	0
	6 %	25 %	21 %	48 %

Profily participace

Digitální

	1	2	3	4
Petice	67	36	61	13
Demonstrace/stávka	59	3	18	1
Bojkot či nákup zboží	74	32	35	3
Nošení symbolu	66	5	17	1
Dobrovolná práce	76	49	28	5
Koncert či jiná charitativní akce	77	46	32	5
Darování peněz	78	66	34	10
Sdílení na sociálních sítích	74	39	80	15
Diskuze na internetu	77	28	68	9
Internetový protest	65	7	37	1
Připojení ke skupině na sociální síti	76	20	75	9
Psaní vzkazů na zdi	40	0	5	0
Obsazení budovy	31	1	3	0
Násilná konfrontace	48	1	7	0
Práce pro stranu/kandidáta	48	2	6	0
Kontaktování politiků/úředníků	52	4	13	1
Darování peněz politické skupině	47	6	1	0
Vytvoření online obsahu	42	0	9	0
	6 %	25 %	21 %	48 %

Profily participace

Digitální

	1	2	3	4
Petice	67	36	61	13
Demonstrace/stávka	59	3	18	1
Bojkot či nákup zboží	74	32	35	3
Nošení symbolu	66	5	17	1
Dobrovolná práce	76	49	28	5
Koncert či jiná charitativní akce	77	46	32	5
Darování peněz	78	66	34	10
Sdílení na sociálních sítích	74	39	80	15
Diskuze na internetu	77	28	68	9
Internetový protest	65	7	37	1
Připojení ke skupině na sociální síti	76	20	75	9
Psaní vzkazů na zdi	40	0	5	0
Obsazení budovy	31	1	3	0
Násilná konfrontace	48	1	7	0
Práce pro stranu/kandidáta	48	2	6	0
Kontaktování politiků/úředníků	52	4	13	1
Darování peněz politické skupině	47	6	1	0
Vytvoření online obsahu	42	0	9	0
	6 %	25 % ³⁷	21 %	48 %

„v pohotovostním režimu“ (E. Amná)

Profily participace

Dobrovolníci

	1	2	3	4
Petice	67	36	61	13
Demonstrace/stávka	59	3	18	1
Bojkot či nákup zboží	74	32	35	3
Nošení symbolu	66	5	17	1
Dobrovolná práce	76	49	28	5
Koncert či jiná charitativní akce	77	46	32	5
Darování peněz	78	66	34	10
Sdílení na sociálních sítích	74	39	80	15
Diskuze na internetu	77	28	68	9
Internetový protest	65	7	37	1
Připojení ke skupině na sociální síti	76	20	75	9
Psaní vzkazů na zdi	40	0	5	0
Obsazení budovy	31	1	3	0
Násilná konfrontace	48	1	7	0
Práce pro stranu/kandidáta	48	2	6	0
Kontaktování politiků/úředníků	52	4	13	1
Darování peněz politické skupině	47	6	1	0
Vytvoření online obsahu	42	0	9	0
	6 %	25 % ³⁸	21 %	48 %

Profily participace

Aktivní

	1	2	3	4
Petice	67	36	61	13
Demonstrace/stávka	59	3	18	1
Bojkot či nákup zboží	74	32	35	3
Nošení symbolu	66	5	17	1
Dobrovolná práce	76	49	28	5
Koncert či jiná charitativní akce	77	46	32	5
Darování peněz	78	66	34	10
Sdílení na sociálních sítích	74	39	80	15
Diskuze na internetu	77	28	68	9
Internetový protest	65	7	37	1
Připojení ke skupině na sociální síti	76	20	75	9
Psaní vzkazů na zdi	40	0	5	0
Obsazení budovy	31	1	3	0
Násilná konfrontace	48	1	7	0
Práce pro stranu/kandidáta	48	2	6	0
Kontaktování politiků/úředníků	52	4	13	1
Darování peněz politické skupině	47	6	1	0
Vytvoření online obsahu	42	0	9	0
	6 %	25 %	21 %	48 %

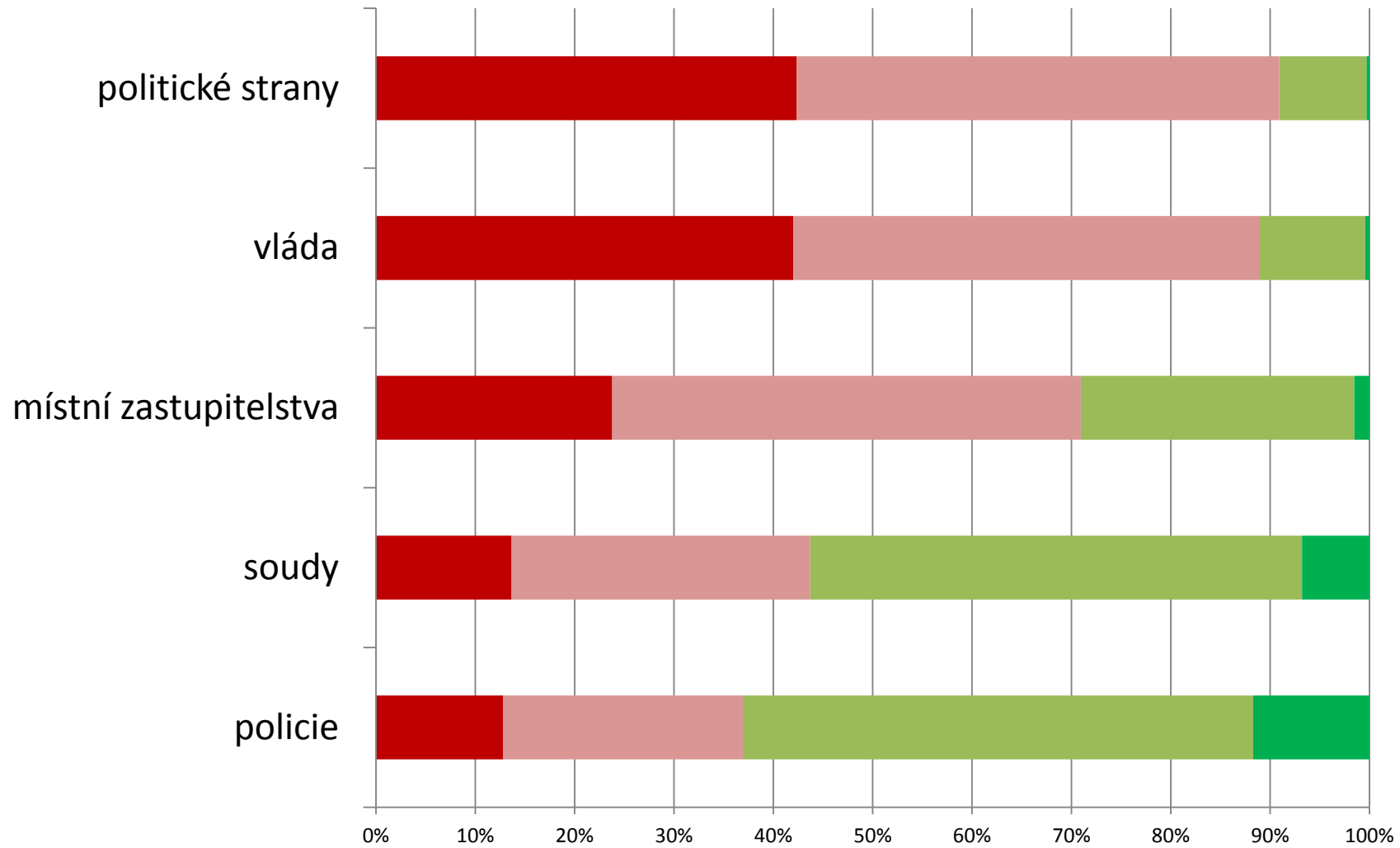
Profily participace

Aktivní

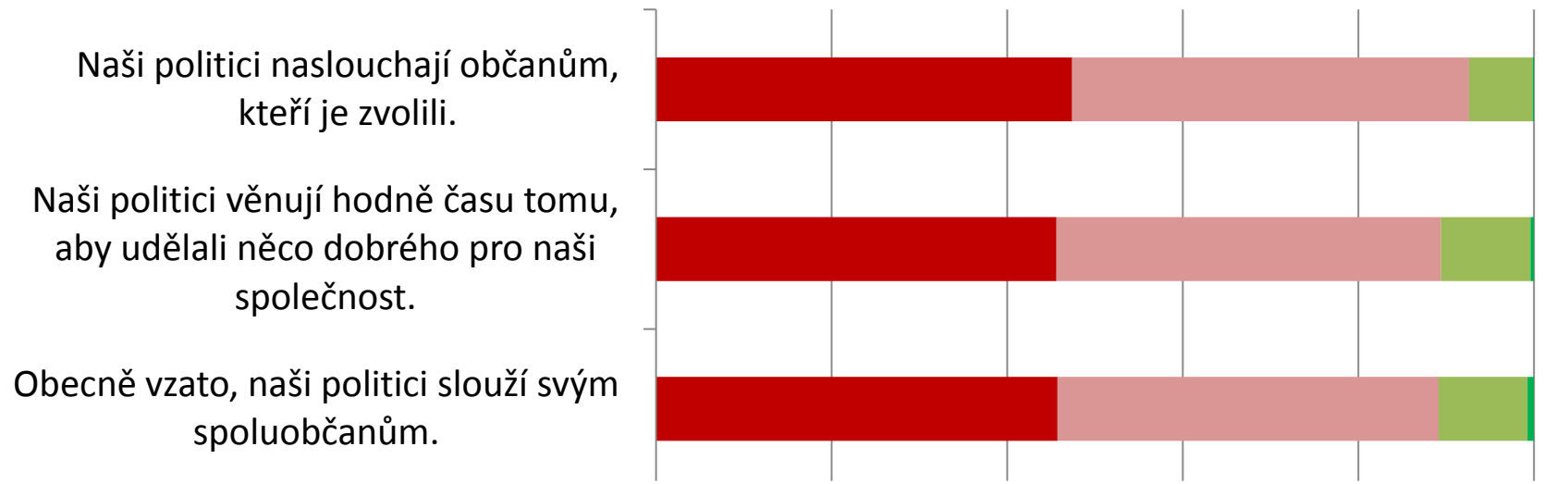
	1	2	3	4
Petice	67	36	61	13
Demonstrace/stávka	59	3	18	1
Bojkot či nákup zboží	74	32	35	3
Nošení symbolu	66	5	17	1
Dobrovolná práce	76	49	28	5
Koncert či jiná charitativní akce	77	46	32	5
Darování peněz	78	66	34	10
Sdílení na sociálních sítích	74	39	80	15
Diskuze na internetu	77	28	68	9
Internetový protest	65	7	37	1
Připojení ke skupině na sociální síti	76	20	75	9
Psaní vzkazů na zdi	40	0	5	0
Obsazení budovy	31	1	3	0
Násilná konfrontace	48	1	7	0
Práce pro stranu/kandidáta	48	2	6	0
Kontaktování politiků/úředníků	52	4	13	1
Darování peněz politické skupině	47	6	1	0
Vytvoření online obsahu	42	0	9	0
	6 %	25 %	21 %	48 %

zájem
vlastní účinnost
důvěra v instituce
vzdělanější
z měst
muži

Překážky participace

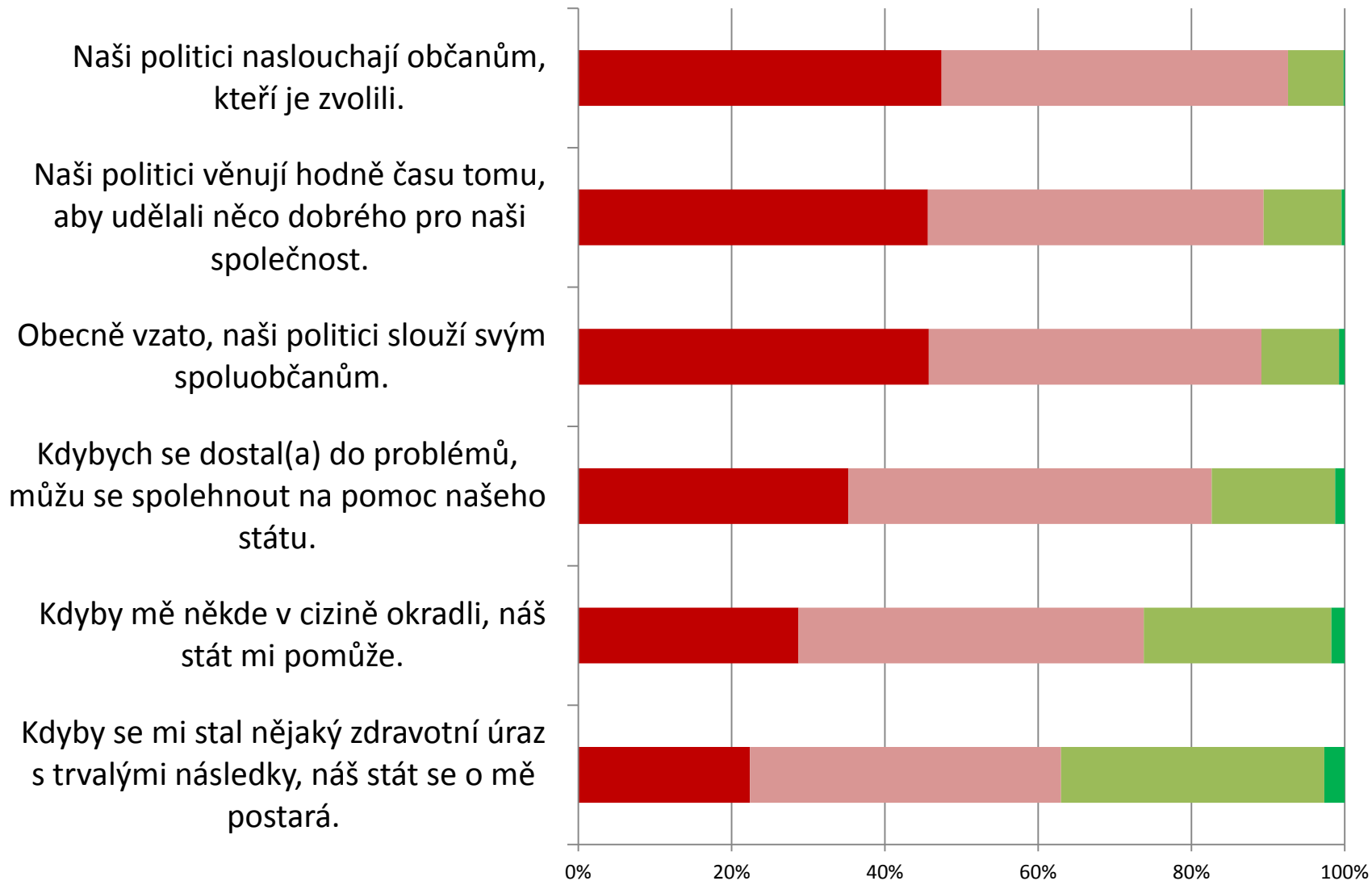


■ vůbec nedůvěřuji ■ spíše nedůvěřuji ■ spíše důvěřuji ■ zcela důvěřuji



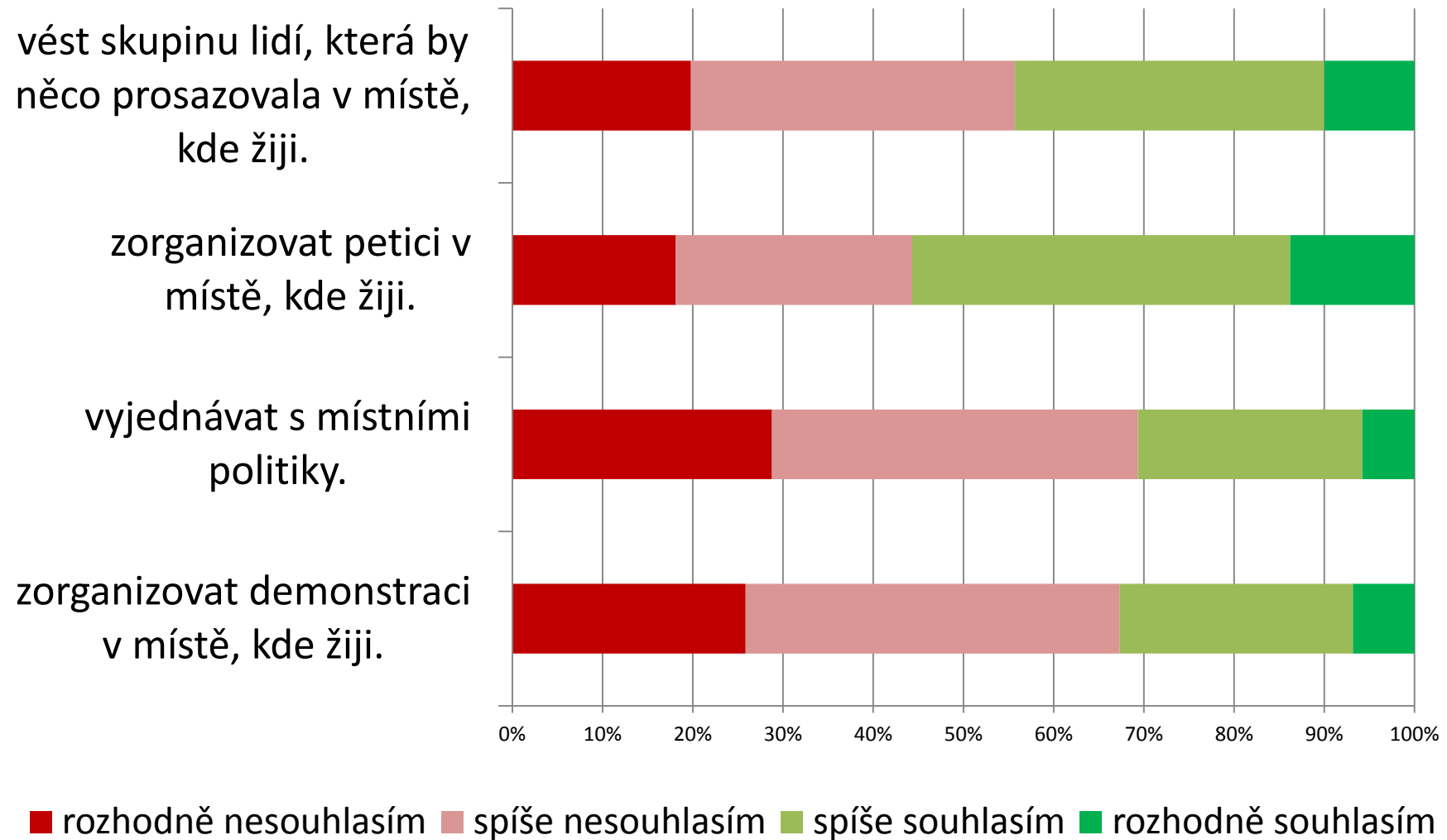
0% 20% 40% 60% 80% 100%

■ rozhodně nesouhlasím ■ spíše nesouhlasím ■ spíše souhlasím ■ rozhodně souhlasím



■ rozhodně nesouhlasím
 ■ spíše nesouhlasím
 ■ spíše souhlasím
 ■ rozhodně souhlasím

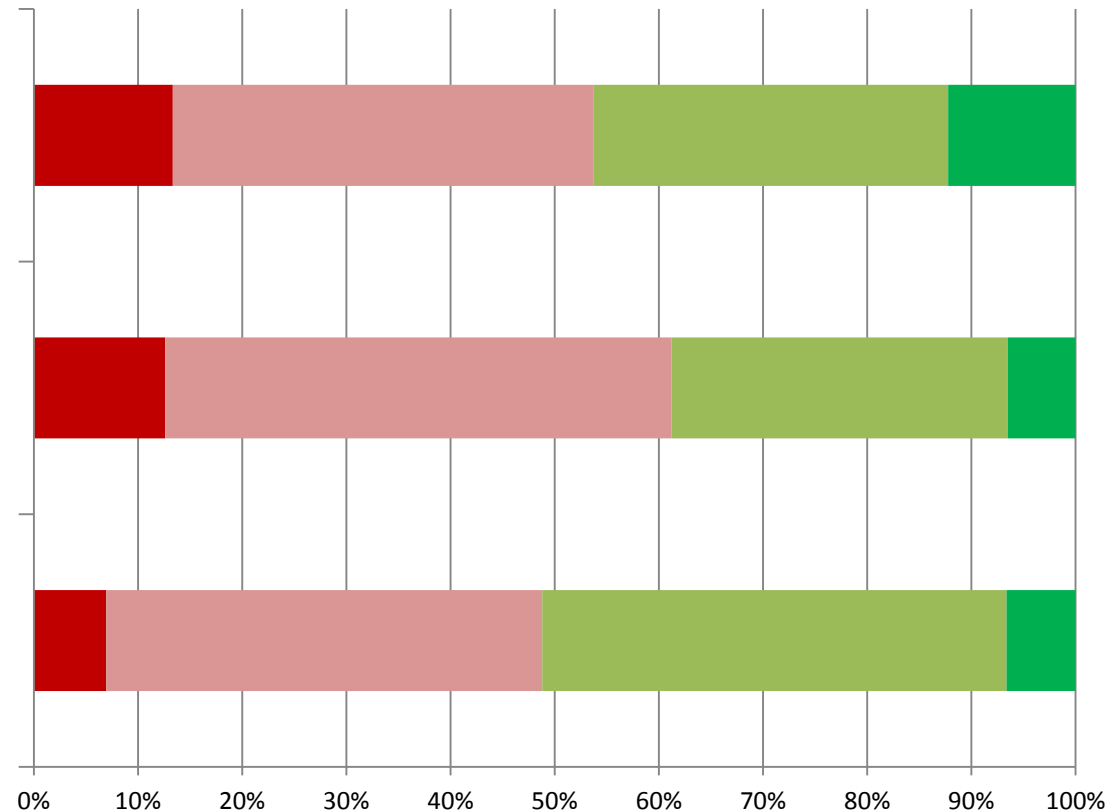
Kdybych chtěl(a), myslím, že bych dokázal(a) ...



Lidé nemají možnost promluvit
místním politikům do jejich
rozhodnutí.

V místě, kde žiji, jsou poměry
natolik pevně usazené, že nemá
cenu pokoušet se něco změnit.

Když se lidé v naší obci či městě
pokoušejí něco prosadit, tak to
obvykle úřady zamítnou.



■ rozhodně nesouhlasím ■ spíše nesouhlasím ■ spíše souhlasím ■ rozhodně souhlasím

Překážky podle focus groups se středoškoláky

- Složitost politiky a málo informací
- Absence smysluplných alternativ mezi stranami a kandidáty
- Nízká důvěra ve vlastní schopnosti a strach ze sebevýjádření
- Pocit, že náš názor nikoho nezajímá

Podpora občanské participace?

Podpora občanské participace?

Obvyklá představa: jestliže socializační činitelé (rodiče, škola, média atd.) vštíjí mladým lidem „vhodné“ postoje, mladí lidé se stanou odpovědnějšími, a tudíž aktivnějšími občany

Které postoje souvisejí s participací

- Zájem o politiku

Které postoje souvisejí s participací

- Zájem o politiku
- Pocit vlastní (politické, občanské) účinnosti
 - Vnitřní
 - Vnější

Postoje a participace – otázka kauzality

- Převážná většina studií efekt postojů na participaci pouze předpokládá, ale netestuje

Postoje a participace – otázka kauzality

- Převážná většina studií efekt postojů na participaci pouze předpokládá, ale netestuje
- Korelace nemohou odpovědět na otázku, co předchází čemu

Postoje a participace – otázka kauzality

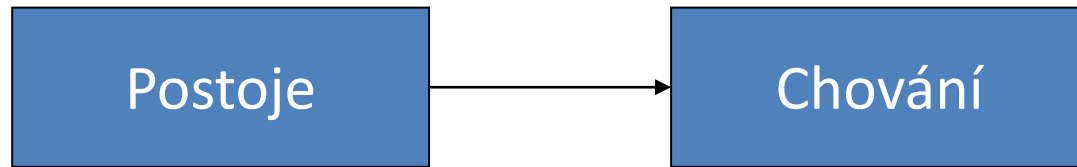
- Převážná většina studií efekt postojů na participaci pouze předpokládá, ale netestuje
- Korelace nemohou odpovědět na otázku, co předchází čemu
- Když je směr kauzality testován, je to především na dospělých

Postoje a participace – otázka kauzality

- Převážná většina studií efekt postojů na participaci pouze předpokládá, ale netestuje
- Korelace nemohou odpovědět na otázku, co předchází čemu
- Když je směr kauzality testován, je to především na dospělých
- Studie na adolescentech přinášejí důkazy spíše ve prospěch oboustranného působení

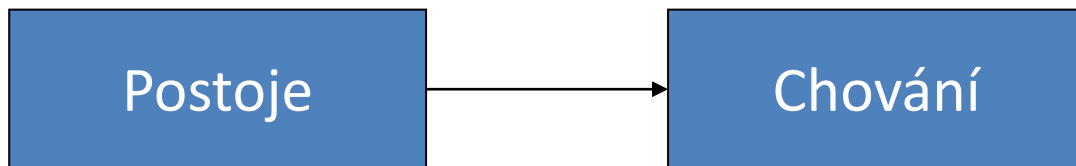
(Quintelier & Van Deth, 2014; Metzger, Ferris, & Oosterhoff, 2018)

Teoretická vysvětlení

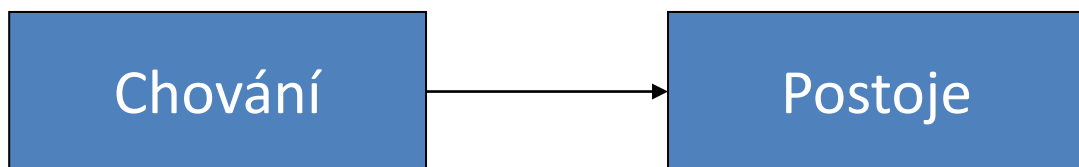


Teorie plánovaného chování
(Ajzen, 1991)

Teoretická vysvětlení



Teorie plánovaného chování
(Ajzen, 1991)



Teorie kognitivní disonance
(Festinger, 1957)

Sebepercepční teorie
(Bem, 1972)

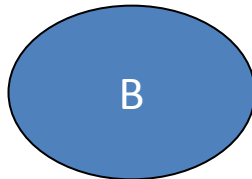
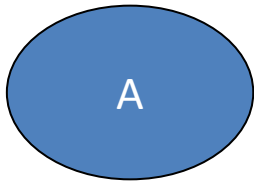
Naše studie (Šerek et al., 2017)

Zjistit směr působení mezi třemi typy postojů (zájem o politiku, vnitřní účinnost, vnější účinnost) a třemi typy participace (protestní, reprezentativní, dobrovolnictví) ve střední a pozdní adolescenci

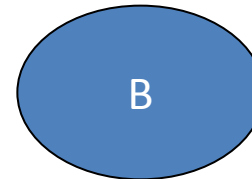
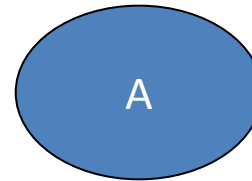
Jak zjistit směr působení?

Longitudinální studie – opakované měření týchž osob

Čas 1

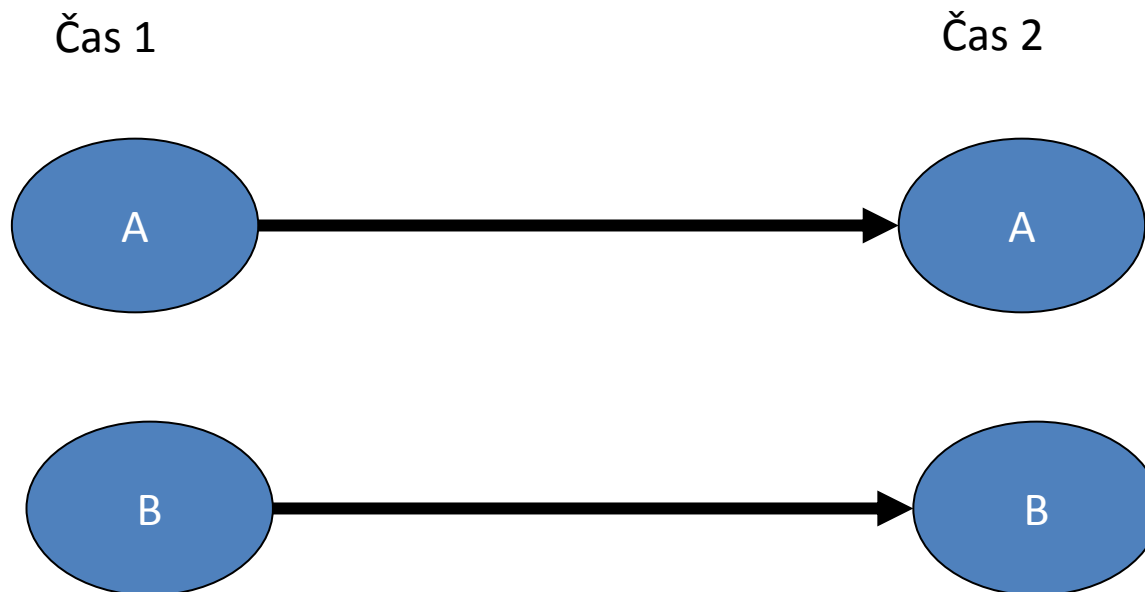


Čas 2



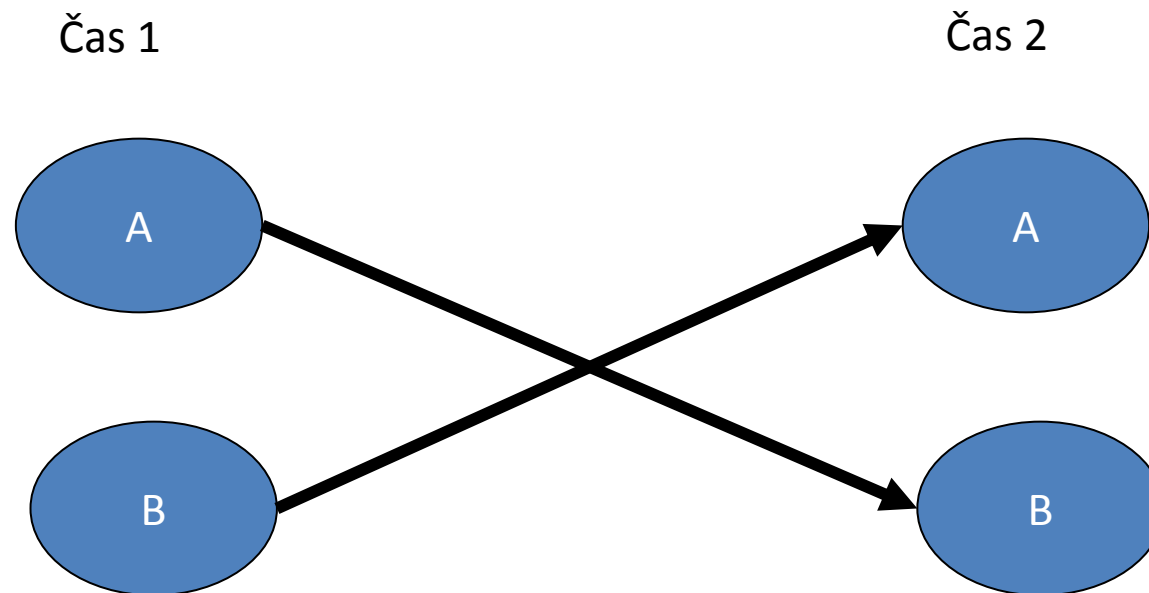
Jak zjistit směr působení?

Longitudinální studie – opakované měření týchž osob



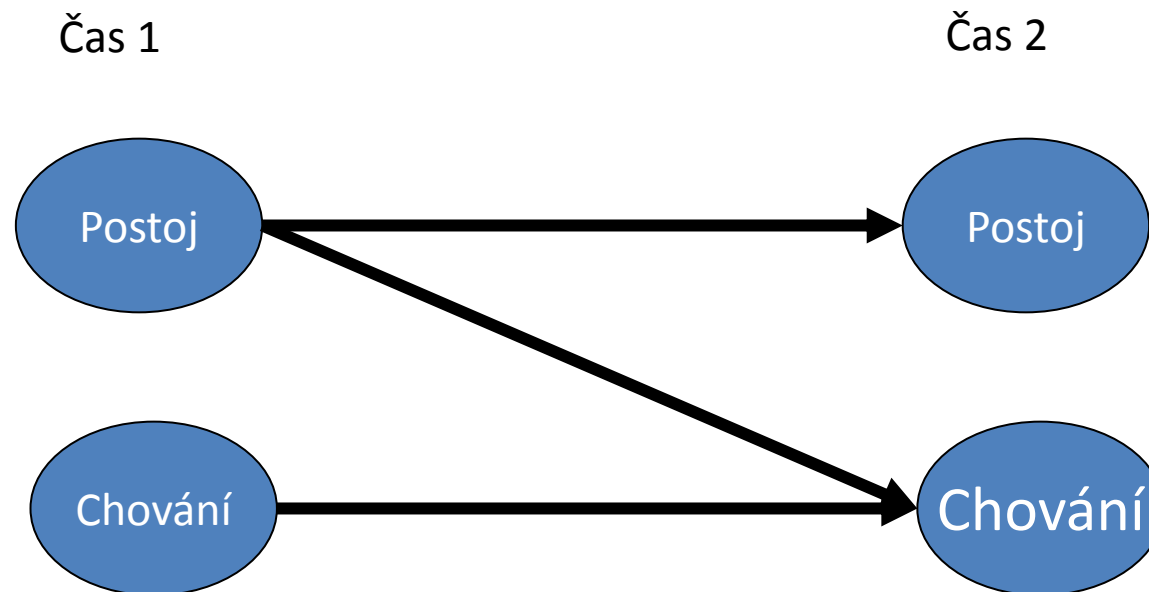
Jak zjistit směr působení?

Longitudinální studie – opakované měření týchž osob



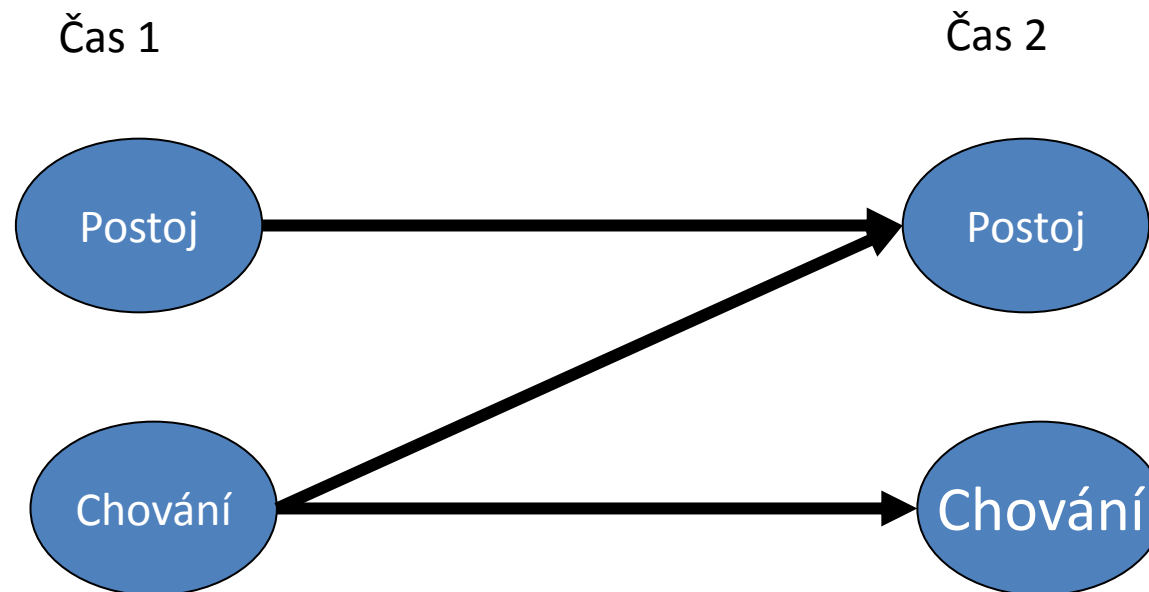
Jak zjistit směr působení?

Longitudinální studie – opakované měření týchž osob



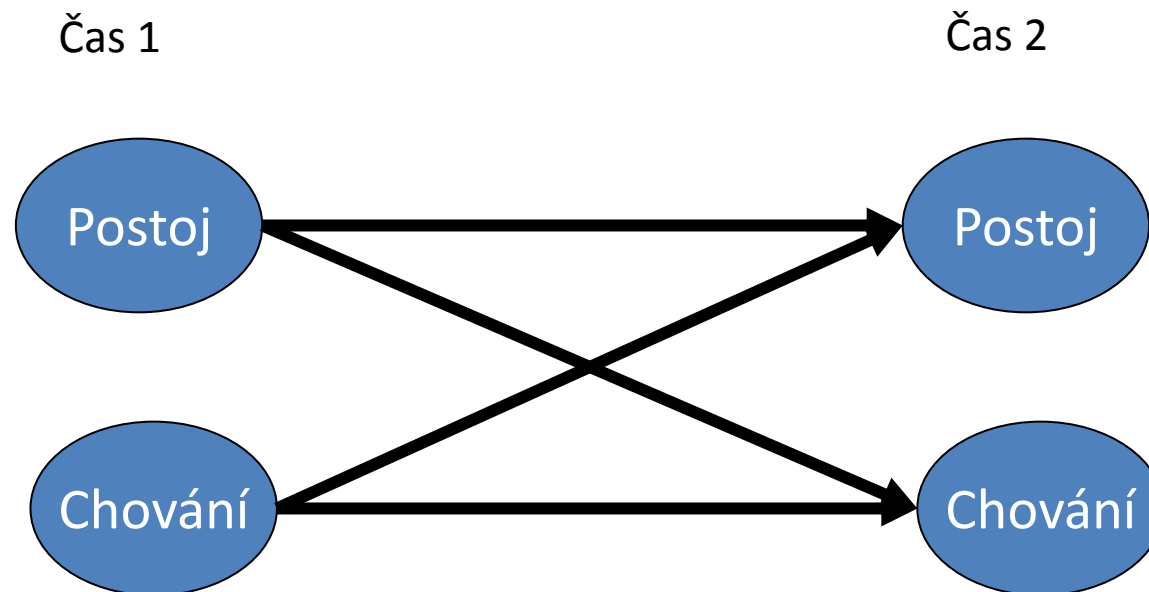
Jak zjistit směr působení?

Longitudinální studie – opakované měření týchž osob



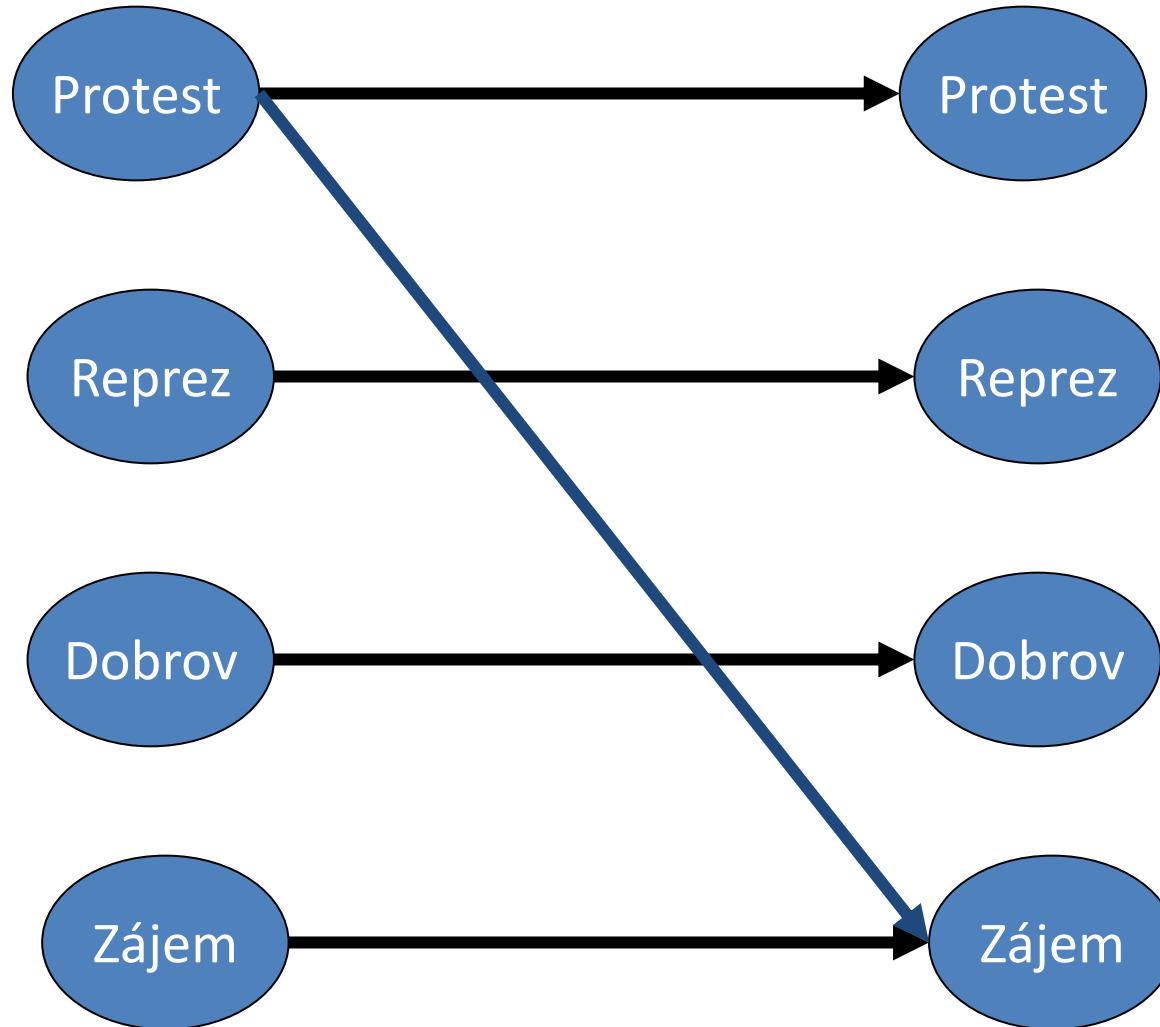
Jak zjistit směr působení?

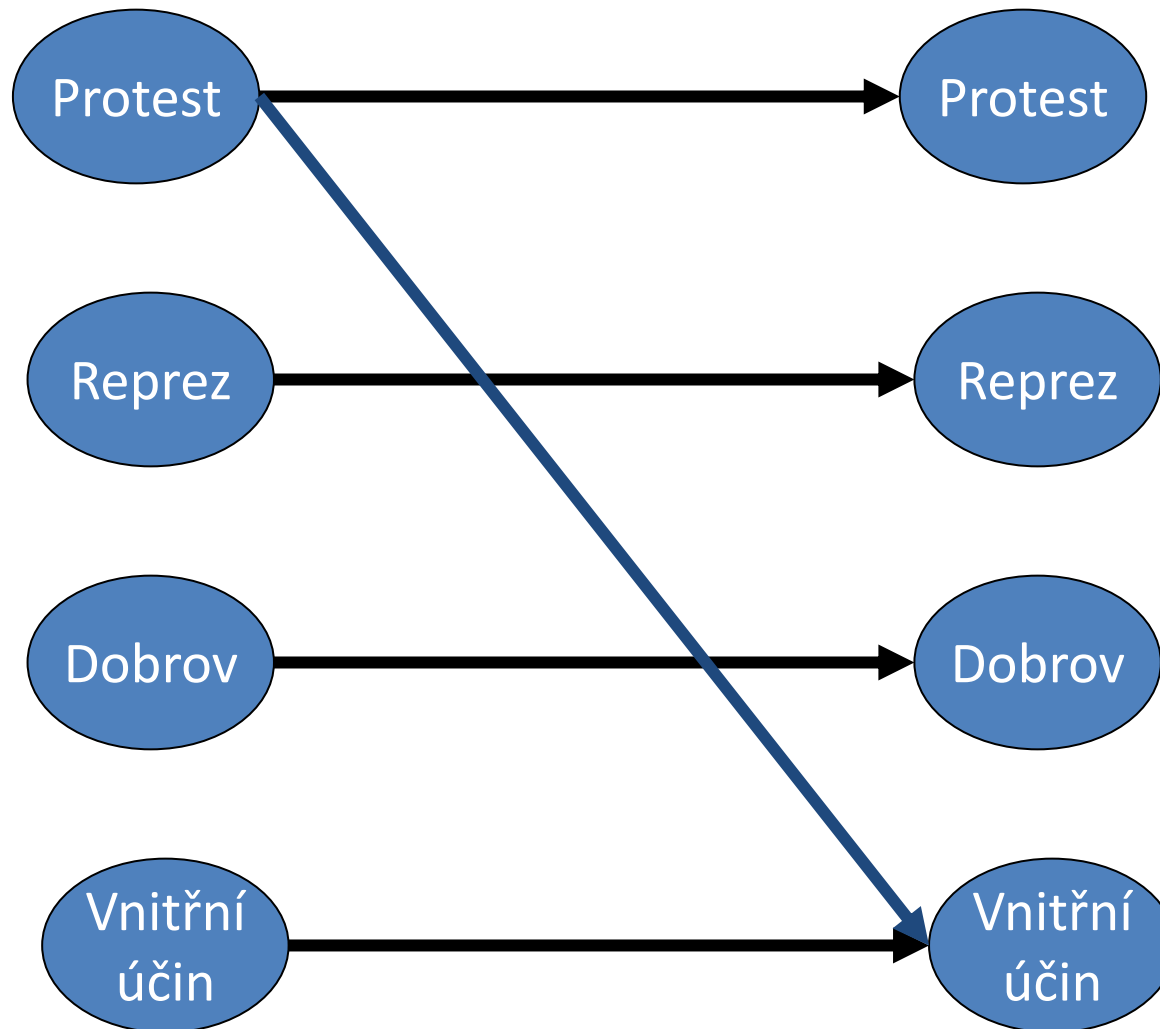
Longitudinální studie – opakované měření týchž osob

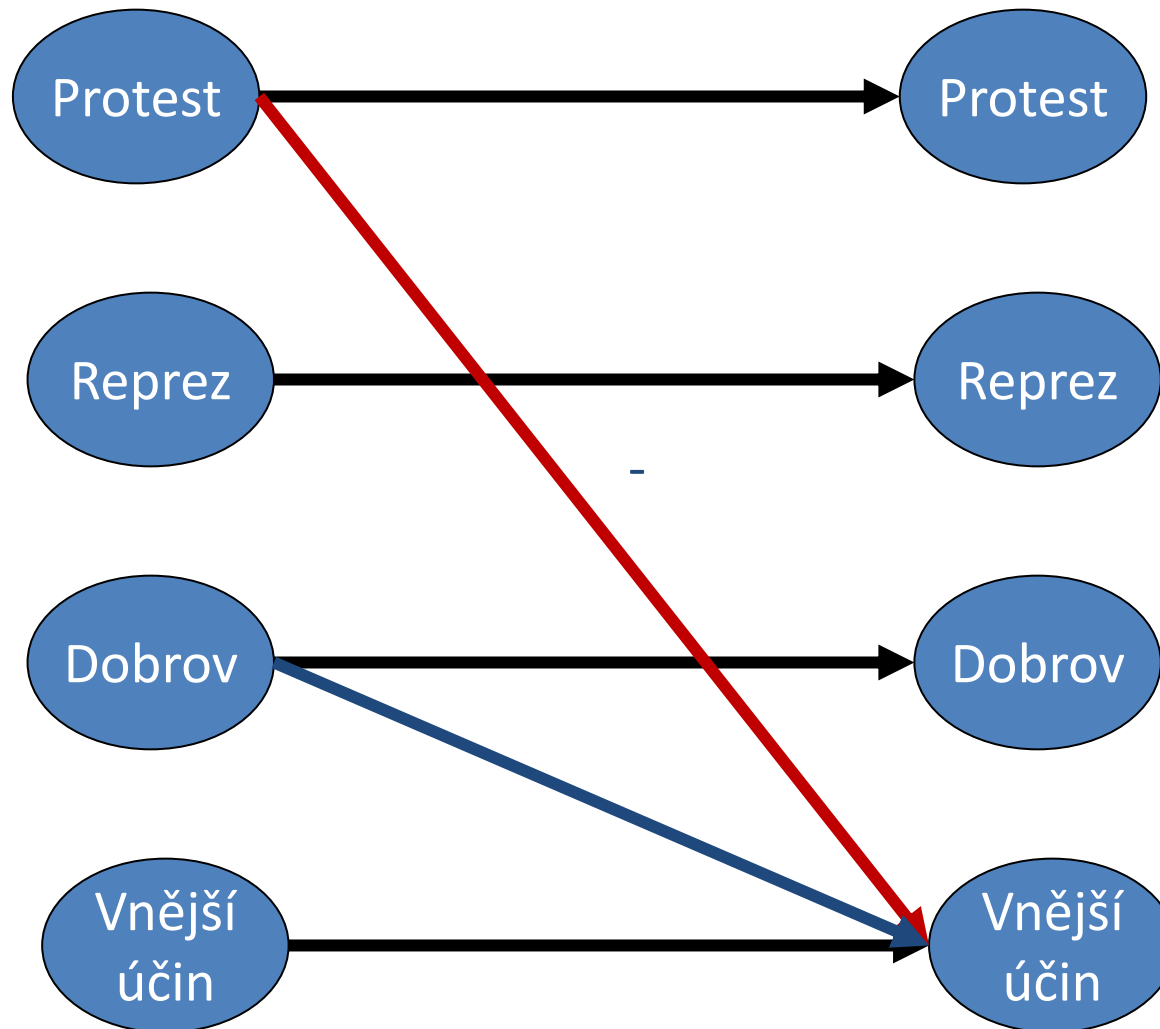


Data

- 768 středoškoláků (54 % žen, 66 % SOŠ/SOU)
- Dva časy měření
 - Květen/červen 2014
 - Listopad/prosinec 2015
- Věk v čase 1 = 15,97







Výsledky

- Participace v našich datech předchází postojům, nikoli postoje participaci
- Záleží na typu participace
 - Protestní participace předpovídá vyšší zájem a vnitřní účinnost, ale nižší vnější účinnost
 - Dobrovolnictví předpovídá vyšší vnější účinnost
 - Reprezentační participace je bez efektu

Výsledky

- Zjištění jsou v souladu se zmíněnými studii, ale mohou být specifická pro dané vývojové období
- Působení postojů na participaci se může odehrávat v delším časovém horizontu, než pokrývají naše data
- Nedávná studie v Hongkongu přinesla velmi podobné výsledky (Zhu et al., 2021)

Jiná studie, tatáž data (Šerek & Lomičová, 2020)

- Jaké pohledy na demokracii lze identifikovat u českých adolescentů?
- Jak se tyto pohledy proměňují během druhé poloviny adolescence?
- Souvisejí proměny v pohledech na demokracii s občanskou participací adolescentů a jejich vztahem ke společenským autoritám?

Předpoklady

- Pojetí demokracie u adolescentů reflektuje více demokratických principů, je nicméně silně orientováno na **majoritní rozhodování** (Flanagan, Gallay, Gill, Gallay, & Nti, 2005; Nieuwelink, Dekker, Geijsel, & ten Dam, 2016)
- Nedávný výzkum z Nizozemí naznačuje, že se orientace na majoritní rozhodování v průběhu adolescence spíše prohlubuje než snižuje (Nieuwelink, ten Dam, Geijsel, & Dekker, 2017)

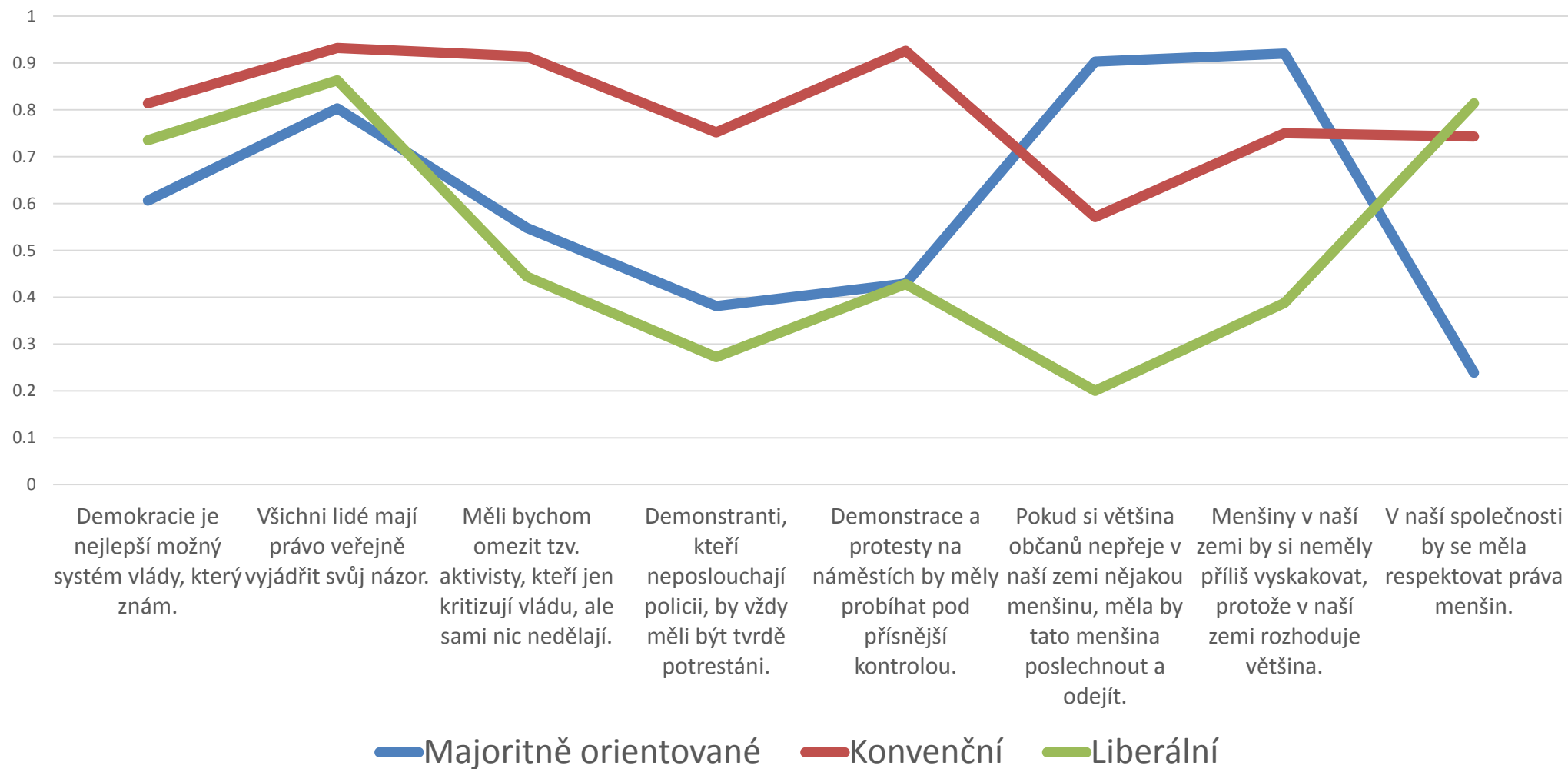
Předpoklady

- Občanská participace formuje politické postoje adolescentů, může tedy přispívat i k proměnám toho, jak adolescenti nahlíží na demokracii
- K proměnám nahlížení na demokracii může přispívat rovněž vztah ke společenským autoritám, které demokracii vykonávají

Pohled na demokracii (% souhlas)

		Čas 1	Čas 2	Rozdíl
D1	Demokracie je nejlepší možný systém vlády, který znám.	67	76	***
D2	Všichni lidé mají právo veřejně vyjádřit svůj názor.	86	87	
D3	Měli bychom omezit tzv. aktivisty, kteří jen kritizují vládu, ale sami nic nedělají.	60	65	*
D4	Demonstranti, kteří neposlouchají policii, by vždy měli být tvrdě potrestáni.	43	49	*
D5	Demonstrace a protesty na náměstích by měly probíhat pod přísnější kontrolou.	59	58	
D6	Pokud si většina občanů nepřeje v naší zemi nějakou menšinu, měla by tato menšina poslechnout a odejít.	51	62	***
D7	Menšiny v naší zemi by si neměly příliš vyskakovat, protože v naší zemi rozhoduje většina.	63	74	***
D8	V naší společnosti by se měla respektovat práva menšin.	64	55	***

Výsledky – tři pojetí demokracie



Výsledky – s čím pojetí demokracie souvisí

	Majoritně orientované	Konvenční	Liberální
Čas 1	31%	31%	38%
Čas 2	39%	33%	28%
Pohlaví (žena)	39%	62%	60%
Typ školy (gymnázium)			
VŠ vzdělání rodičů			
Důvěra v instituce	1.87	2.24	2.11
Autoritářství	2.82	2.99	2.62
Protestní participace	1.43	1.27	1.38
Reprezentační participace			
Dobrovolnictví			

Výsledky – změny v čase

- Pravděpodobnost stability mezi časy 1 a 2
 - Majoritně orientované pojetí: **89 %**
 - Konvenční pojetí: **86 %**
 - Liberální pojetí: **61 %**
- Pravděpodobnost přechodu od liberálního pojetí k ...
 - Majoritně orientovanému: **26 %**
 - Konvenčnímu: **13 %**

Výsledky – co způsobuje změny v čase

- Adolescenti s nižší **důvěrou v instituce** mají vyšší pravděpodobnost ($p(m/l) = .41$) přechodu k majoritně orientovanému pojetí než adolescenti s vyšší důvěrou ($p(m/l) = .13$)
- Adolescenti, kteří **neparticipují**, mají vyšší pravděpodobnost ($p(k/l) = .30$) přechodu ke konvenčnímu pojetí než adolescenti, kteří participují ($p(k/l) = .03$)

Výsledky

- Potvrzeno zjištění o tendenci adolescentů posunovat se směrem k majoritnímu pojetí demokracie
- Na základě daných dat ale nelze říci, zda jde o vývojový trend, či posun vyvolaný kontextem
- Důvěra v instituce a participace jako „protektivní“ faktory – další ilustrace efektu občanské participace na postoje

Praktické důsledky

„Stávkuju, abych se vyhnul matice ...“

- občanská participace adolescentů (alespoň zpočátku) nemusí být vedena „ušlechtilými“ občanskými motivy – a není to špatně
- je mylné (a potenciálně škodlivé) očekávat, že všichni participující adolescenti musí být dobře informovaní a občansky uvědomělí

Praktické důsledky

Předávání postojů vs. poskytování příležitostí pro jejich utváření

- je možná efektivní výuka postojů k občanství a demokracii, aniž by její součástí byla osobní zkušenost s občanskou participací?

Praktické důsledky

Není zkušenost jako zkušenost

- Občanská participace může související postoje posilovat, nechávat netknuté, ale i oslabovat – záleží na její formě i širším kontextu